

Kgoboketšo ya Dikanegelo

SEPEDI

LELEME LA GAE

KOTARA YA 3

MPHATO WA

3

Kgoboketšo Ya Dikanegelo

MPHATO WA 3 | KOTARA YA 3

SEPEDI

**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

First edition, 2026

KOTARA YA 3

MMEPE WA AFRIKA BORWA

Kapa Leboa

Kapa Bodikela

Lewatle la
Atlantiki

Limpopo

Mae a foreše
a a rekišwa

Mpumalanga

Trevor Noah,
kgoši ya 'go
amogelwa'

Gauteng

Atang o ithuta
go fola moyeng

Leboa
Bodikela

Foreisetata

Afrika Borwa
ya bohle

KwaZulu-
Natal

Lotanang o ntšha sa
mafahleng a gagwe

Kapa Bohlabela

Lewatle la
India

MMEPE WA LEFASE

Amerika Leboa

Naa Katherine
Johnson ke mang?

Lewatle la
Atlantiki

Kelvin Doe:
Sebapadi
sa mmino
DJ Focus

Lewatle la
Phasifiki

Amerika Borwa

Greta Thunberg,
mogale wa phetogo
ya leratadima

Europe

Asia

Lewatle la
Phasifiki

Afrika

Lewatle
la India

Australia

Antarctica

KOTARA YA 3

DIKANEGELO

Mae a foreše a a rekišwa

1

Kelvin Doe: Sebapadi sa mmmino DJ Focus

15

Lotanang o ntšha sa mafahleng a gagwe

31

Greta Thunberg, mogale wa phetogo ya leratadima 43

Trevor Noah, kgoši ya 'go amogelwa'

57

Afrika Borwa ya bohle

71

Atang o ithuta go fola moyeng

85

Naa Katherine Johnson ke mang?

99

KANEGELO YA 1 MAE A FOREŠE A A REKIŠWA

Tabakgolo: Re borakgwebo

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore borakgwebo ba šomiša seo ba nago le sona go rarolla mathata, go thoma kgwebo le gona go hwetša tšhelete.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dikgogo di beela mae gantši le tee ka nako. Batho ba ka kgobakantšha mae gomme ba a ja.
- Hokwana ke bokhuto goba ntlo yeo dikgogo di dulago go yona.
- Porotheine ke sematlafatši seo se hwetšwago ka gare ga dijo tša go swana le mae, dinawa, hlapa le nama.
- Kgwebo ke ge batho ba dira, go godiša goba go rekiša se sengwe go dira tšhelete. Ka mo kanegelong koko o rekišetša bareki mae.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tšeo mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go kwešiša ditlhalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Kamoo e thušago ka gona: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
3, 1	Koko wa Leago o be a na le dikgogo tše ntši. Dikgogo tša koko di be di beela mae a mantši. “Mae a tletše ka proteine!” Koko o be a fela a realo. Mosong o mongwe le o mongwe, Leago le ngwanabo Tshwarelo ba be ba eja difihlolo tša mae. Ka nako ye nngwe, ba be ba eja matena a bogobe le mae. Le ge go le bjalo, go be go fela go na le mae a khutilego ka mafuri.	Nka phetha ka gore balapa la boLeago ba nale mae a mantši go fetiša ka moo ba ka a šomišago. Ba ja mae dinako ka moka eupša ba no fela ba na le a go šala.
8, 4 & 5	Ke moka a dira leswao la gagwe: Re bapatša mae a mabose a foreše! A tletše ka proteine ya go phediša gabotse! O thadile seswantšho sa kgogo le mae leswaong gore le goge šedi ya mang le mang.	Nka phetha ka gore Leago o nagana gore kgwebo ya mae ke kgopolo ye kaone kudu ka lebaka la gore o nyaka go thuša.

Koko wa Leago o be a na le dikgogo tše ntši. Dikgogo tša koko di be di beela mae a mantši. “Mae a tletše ka proteine!” Koko o be a fela a realo. Mosong o mongwe le o mongwe, Leago le ngwanabo Tshwarelo ba be ba eja difihlolo tša mae. Ka nako ye nngwe, ba be ba eja matena a bogobe le mae. Le ge go le bjalo, go be go fela go na le mae a utilwego ka mafuri.

Letšatši le lengwe ge Leago le mogwera wa gagwe Thakgalo ba kitimakitima, Leago a gata lee ka phošo. O ile a kwa go pšhatlega. “Aakga!” Leago a goeletša ge a emiša leoto la gagwe gomme a bona tokotoko ye boreledi ya lee e lekeletše seeteng sa gagwe. Ge Leago a bontšha koko seeta sa gagwe sa go khupetšwa ke tokotoko ye boreledi, o ile a sega. “Dikgogo tšela tša go se tsebalege di bea mae a mantši!” a realo.

Mantšiboa ao, Thakgalo o ile a laletšwa gore a je dijo tša mantšiboa le bona.

Koko o sotše bogobe le mae.

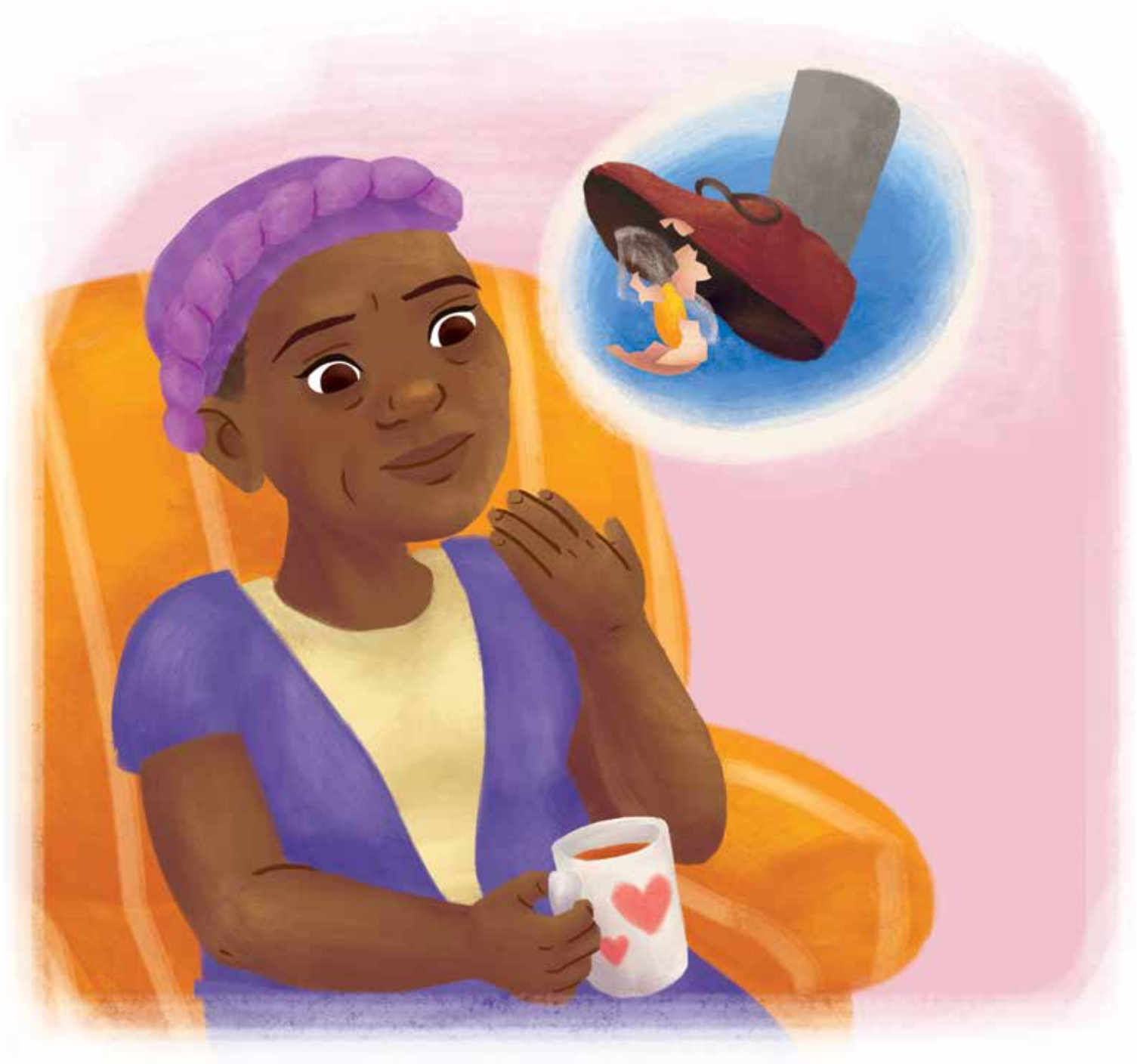
“Mae a tletše proteine ya go fa maatla!” a realo ge a fetiša sebjana.

Thakgalo o ile a ema motsotswana. Ka morago a loma gannyane ka go se rate. “Mae a a bose!” a realo, “Ka tlwaelo ga ke rate mae eupša a a na le tatso ya go fapana!”

“Mae a a tšwa dikgogong tša rena,” Leago a hlaloša.

Ka morago ga nako ya go ya malaong, koko o ile a dula a nnoši. O naganne ka mae ka moka a a tletšego ka jarateng. O naganne ka tokotoko ya mae leotong la Leago. O ile a nagana ka diproteine tšohle tšeo di tletšego ka maeng a gagwe. O naganne ka seo Thakgalo a se boletšego. Ka potlako, a ba le kakanyo.

Ge Leago a fihla gae a etšwa sekolong mathapama
a go latela, o ile a hwetša koko ka mafuri a swere
gamola, mašaledi a dikgong le tšhipi, le dipikiri le
tšhitswana ya kgale ya pente.

“Naa le dira eng?” a botšiša. “Ke aga
ntlwana ya dikgogo tša rena. Re ka
se sa ba le mae a mantši ao a
phatlaletšego ka jarateng, ka
gore re tlo
thoma kgwebo ya go a
rekiša! Ge re ka tswalelela
dikgogo tša rena
ka ntlwaneng ya
tšona mesong, di
tla beela mae
a tšona ka
gare.”

“Re hloka leswao la go bontšha batho gore re rekiša mae!” Leago a realo.

Leago o tšere phatana gomme a bula tšhitswana ya pente.

“O se lebale go ngwala gore mae a tletše ka proteine!” koko a realo.

Ke moka a dira leswao la gagwe: Re bapatša mae a mabose a foreše! A tletše ka proteine ya go phediša gabotse!

O thadile seswantšho sa kgogo le mae godimo ga leswao gore le goge šedi ya mang le mang.

Ka nako yeo Tshwarelo a fihla gae go tšwa sekolong, ntlwana e be e fedile go agwa. Koko le Leago ba be ba bea leswao.

“Re thoma kgwebo ya mae!” Leago a botša kgaetšediagwe.

“Ke leswao le le botse, eupša le tla bonwa feela ke batho bao ba fetago mo. Ke tla dira dipampiri tša papatšo gore re kgone go di fa batho!” a realo.

O tšere mokgobo wa dipampiri le dikrayone tša gagwe. O ile a fetša bošego ka moka a hlama dipampiri tša papatšo tše botse.

“O se lebale go bapatša gore mae a tletše ka proteine!” Koko a realo.

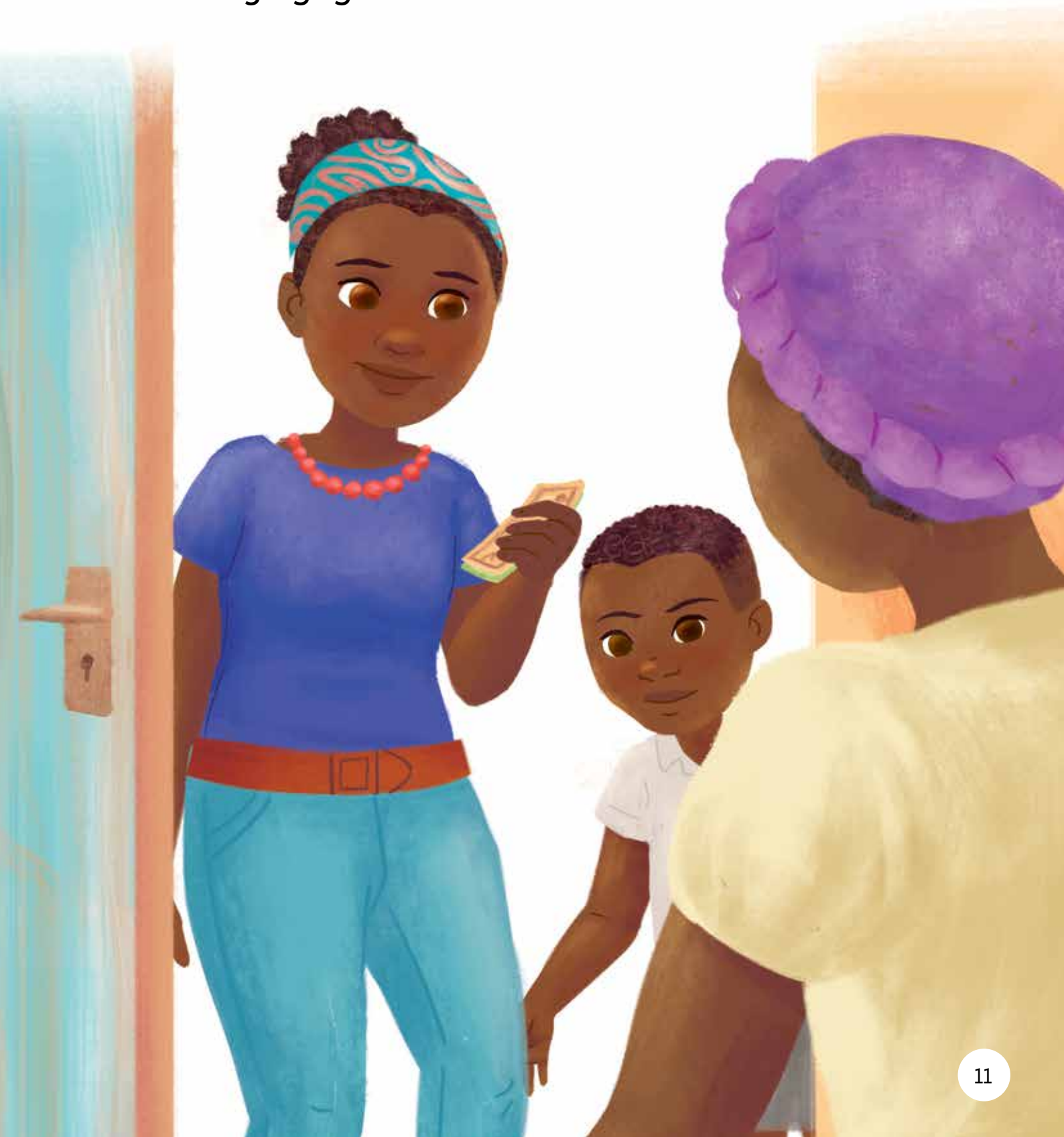

“Ke tseba mokgwa wo mongwe woo re ka bapatšago mae a rena,” Koko a realo. “Mna. Sebola o boledišana le batho ka moka. Ke tla mo fa mae a mangwe, gore a kgone go phatlalatša molaetša!”

“O se lebale go mmotša gore mae a tletše ka proteine!” Leago a realo ge koko a etšwa ka lebatl.

Ka morago ga matšatši a se makae, gwa kokota motho lebating. E be e le mmago Thakgalo. “Ke kwele gore le rekiša mae,” a realo. “Thakgalo o rile ke swanetše go reka mae a lena go e na le ao a tšwago mabenkeleng! Ke tla kgopela a lesomepedi!” A ntšha tšhelete ya gagwe.

Ge a se na go sepela, Leago a botšiša koko gore ba tlo dira eng ka tšhelete yeo.

“Gabotse, ke nagana gore re swanetše go godiša kgwebo ya rena,” gwa realo koko. “A re e bolokeng gomme re reke dipeu gore re kgone go rekiša merogo yeo e tletšego ka dibithamene. Naa o ka rata go thuša go bjala merogo efe?”

Go bala 1

Naa Leago o gatile eng?

O gatile lee ka jarateng?

Naa Leago o ngwadile eng leswaong la gagwe?

O ngwadile “Re bapatša mae a mabose a foreše! A tletše ka phepo ya diproteine!” leswaong la gagwe.

Ke ka lebaka la eng koko wa Leago a tšere sephetho sa go thoma kgwebo ya mae?

- Ke ka lebaka la gore ba be ba na le mae a mantši ao ba ka a rekišago.
- Ke ka lebaka la gore o lemogile gore ba be ba senya mae.
- Ke ka lebaka la gore Thakgalo o boletše ka mokgwa wo mae a bego a le bose ka gona.
- Ke ka lebaka la gore o be a tseba gore batho ba bantši motseng ba tla holega ka mae a foreše, a go aga mmele.

Go bala 2

Naa re ka kgona go akanya bjang gore Leago le Tshwarelo ba ratile kakanyo ya koko?

- Ke ka lebaka la gore ka bobedi ga bona ba nyaka go thuša go thoma kgwebo.
- Ke ka lebaka la gore ka bobedi ga bona ba tšere nako go mo thuša go bapatša kgwebo ye mpsha.

Naa Leago, Tshwarelo le koko ba ile ba bapatša bjang kgwebo ya bona?

Ba ile ba dira leswao, matlakala a tsebišo, le tsebišo ya molomo.

Ke ka lebaka la eng mmago Thakgalo a ile a tlo reka mae?

- Ke ka lebaka la gore Thakgalo o be a rata mae a foreše, le a nago le phepo a tšwago go dikgogo tša koko.
- Ke ka lebaka la gore koko o ile a thoma kgwebo ya go rekiša mae a gagwe ao a šetšego .
- Ke ka lebaka la gore papatšo ka moka e be e atlega!

KANEGELO YA 2 KELVIN DOE: SEBAPADI SA MMINO DJ FOCUS

Tabakgolo: Re borakgwebo

Tshedimošo ya bokamorago

- Sengwalwa se ke kanegelo ya mmakgonthe le ya boikgopolelo.
- E diragatšwa Siera Leone
- E diragetše matšatšing a a fetilego.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana go kwešiša ka moo bokgabo, kgotlelelo le tharollo ya mathata e ka thušago batho go tsoša ditšhaba tša gabobona.

Leano la Kwešišo: Dira ditshekatsheko

- Seo e lego sona: Go tšea sephetho ge e ba o rata kanegelo goba diphetho tšeo baanegwa ba di tšerego.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go bopa dikgopolo tša gago le go kwešiša kanegelo maamong a a tseneletšego.
- Kamoo e thušago ka gona: Go go thuša go nagana ka molaetša wa kanegelo le seo o se dumelago mabapi le wona.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mohlagase o dira gore mabone, diradio, thelebišeni le didirišwa tše dingwe tše dintši di šome. Ntle le mohlagase, dintlo di ka ba leswiswi gomme batho ba ka se kgone go šomiša didirišwa tše dintši tša mohlagase.
- Boitlhamelo ke selo se seswa seo motho yo mongwe a se hlolago go rarolla bothata. Boitlhamelo bo bolela go hwetša ditsela tše mpsha le tše kaone tša go dira dilo.
- Dilo tša kgale ke dilo tšeo di robegilego tšeo batho ba se sa di šomišago. Ka dinako tše dingwe dilo tšeo di ka šomišwa gapegape go dira dilo tše diswa.
- Seteišeni sa radio se phatlalatša ditaba ,mmino le ditaba gore batho ba theeletše le go ithuta ka seo se diregago setšhabeng sa gabobona.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
20, 1	Ke moka, Kelvin o feditše diiri tše ntši a kgomaganya dikarolo tša dithoto tša kgale, tša go robega tša mohlagase gore di šome. O ithutile boentšiniere ka go leka, go foša le go tsepelela go fetišiša.	Ke dira tekolo ya gore Kelvin o tloga e le motho wa maikemišetšo ka gore o ithutile boentšiniere ka gobane maleka ga se makgona. O swanetše go ba a dirile diphošo tše ntši le go leka selo ka mekgwa ye e fapanego-efela ga se a hwe matwa.
23, 1	Gona kampeng ya David, Kelvin o ile a aga sefitišetši sa gagwe sa seyalemoya le ditlabakelo tše dingwe tseo di nyakegago go gaša seteišene sa seyalemoya setšhabeng sa gabo.	Ke dira tekolo ya gore Kelvin ke motho yo a nago le maikemišetšo a magolo, ka ge a be a na le kgopolo ya go thuša setšhaba sa gagwe gomme o šomile ka maatla go aga sengwe le sengwe seo a bego a se hloka go phethagatša kgopolo yeo ya gagwe.

Kanegelo ye e theilwe godimo ga kanegelo ya nnete ya Kelvin Doe. Kelvin ke motho wa go ba le bohlami yo a ilego a šomiša bokgoni le boikemišetšo bja go thuša setšhaba sa gabo.

Kelvin o belegetšwe Freetown, go la Sierra Leone. Ge a be a gola, tikologong ya Kelvin kua Freetown e be e na le mathale a mantši a mohlagase, eupša ba be ba sa leke go tsenya mohlagase ka dintlong tša batho. Mabone a be a tukišwa gatee ka beke. Dinakong ka moka magae a batho a be a le leswiswing.

Ge Kelvin a na le mengwaga ye 10, o ile a tšea sephetho sa gore e tla ba yena yo a tlogo thuša go rarollela baagišani ba gagwe bothata bja mohlagase. Kelvin o ile a thoma go kgoboketša ditšhipi tše di senyegilego, didirišwa tša go lahlwa le dithoto tša mohlagase tša go robega. O ile a nyaka ka methopong ya ditlakala go ralala le Freetown a nyaka ditsekana tšeo a bego a di hloka gore a ithute ka boyena.

Ke moka, Kelvin o feditše diiri tše ntši a
kgomagentšha dikarolo tša dithoto tša kgale, tša
go robega tša mohlagase gore di šome. O ithutile
boentšiniere ka go tsepamiša kgopolo mo go
feteletšego le ka mokgwa wa go ithuta ka dipošo.

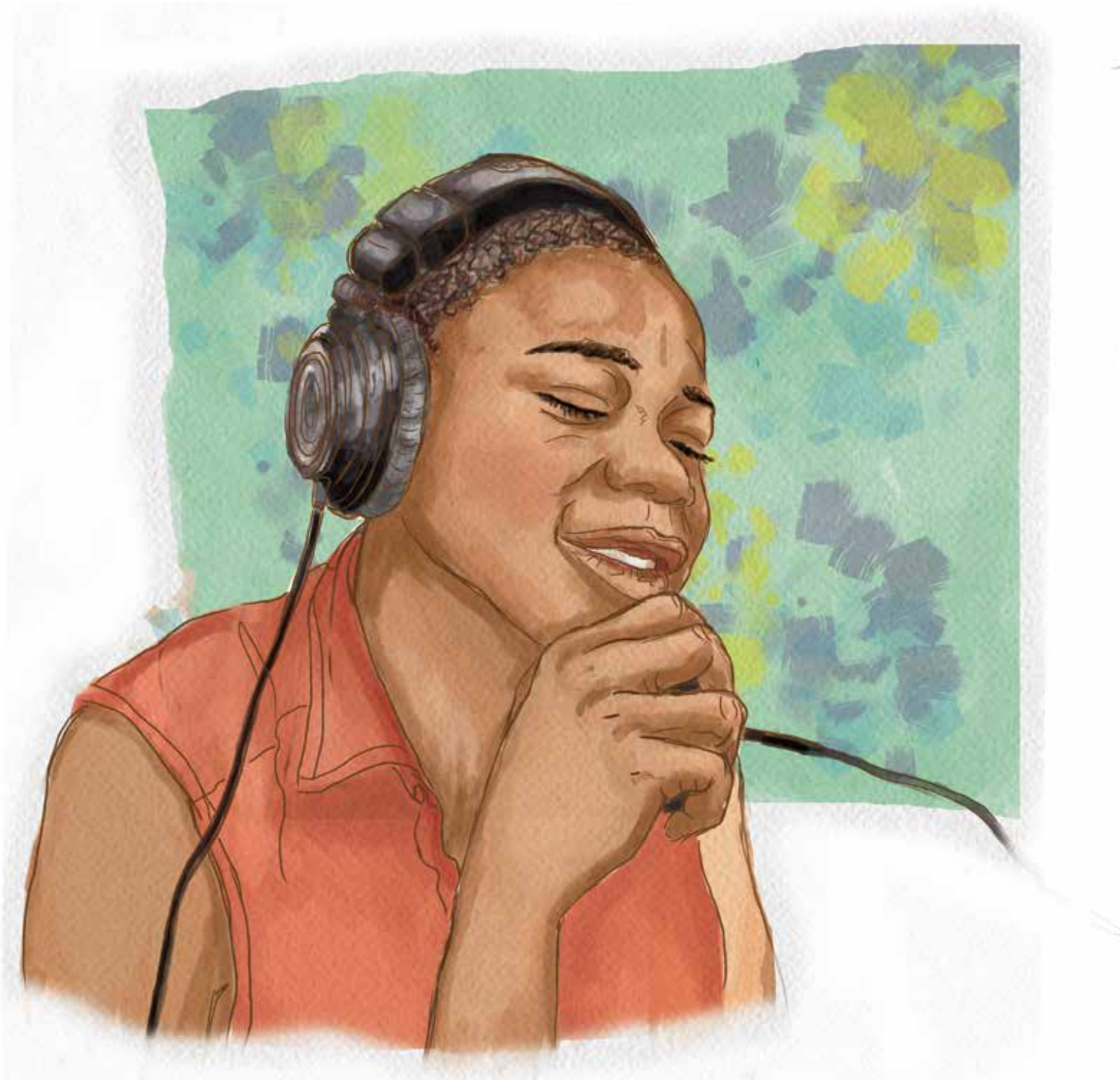
Ka nako yeo Kelvin a bego a na le mengwaga ye lesometharo, o be a hlamile peteri ka go šomiša ditlabakelo tšeo di kilego tša šomišwa go akaretšwa sota, esiti, tšhipi le theipi. Peteri ye e be e na le maatla ao a lekanego go tšhuma mabone ka magaeng motseng wa gabo le go mo thuša go šoma ka dilo tšeo a di hlamilego tše diswa.

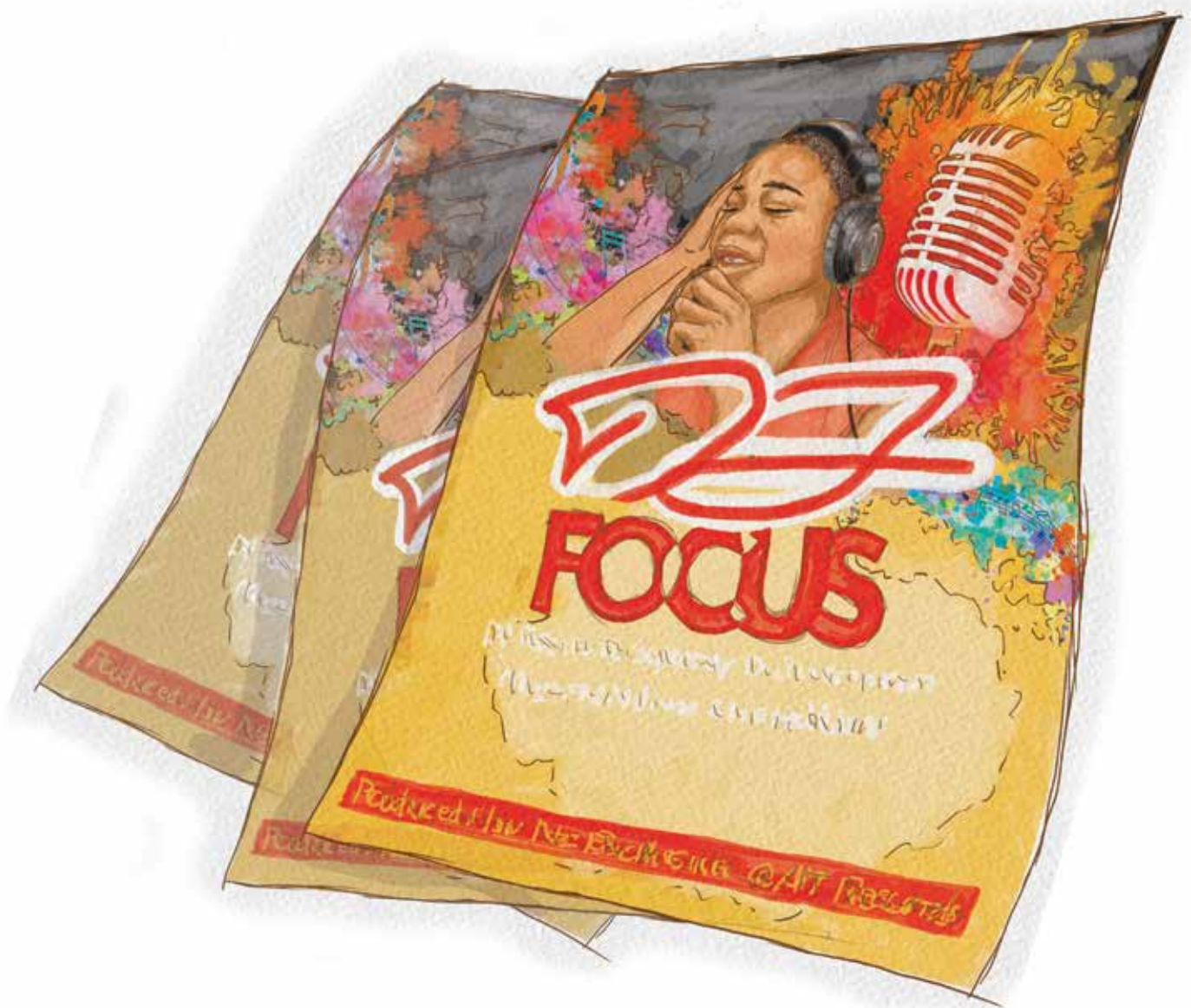
Kelvin o kwele ka ga kampa ya tlhamo yeo e bego e sepetšwa ke moswa wa Sierra Leone yo a bitšwago David Sengeh. David o ile a hlohleletša baswa go nagana ka mathata a boimaima ao ditšhaba tša gabobona di nago le ona gore ba tle kampeng go tlo a rarolla. Kelvin o tšere sephetho sa gore baswa ba motseng wa gabo ba hloka sebaka sa go kwešišwa le go kwewa. Kelvin o kgobokantše sehlopha, gomme ba iša kgopelo kampeng go tšweletša dilo ka moka tšeo ba bego ba tla di hloka go sepetša seteišene sa seyalemoya. “Ge re na le seteišene sa seyalemoya, re ka kgona go ngangišana ka mathata ao a aparetšego setšhaba le Sierra Leone ka bophara,” Kelvin a hlaloša.

Gona kampeng ya David, Kelvin o ile a aga sefitišetši sa gagwe sa seyalemoya le ditlabakelo tše dingwe tšeo di nyakegago go thuša go gaša mananeo a seteišene sa seyalemoya setšhabeng sa gabo.

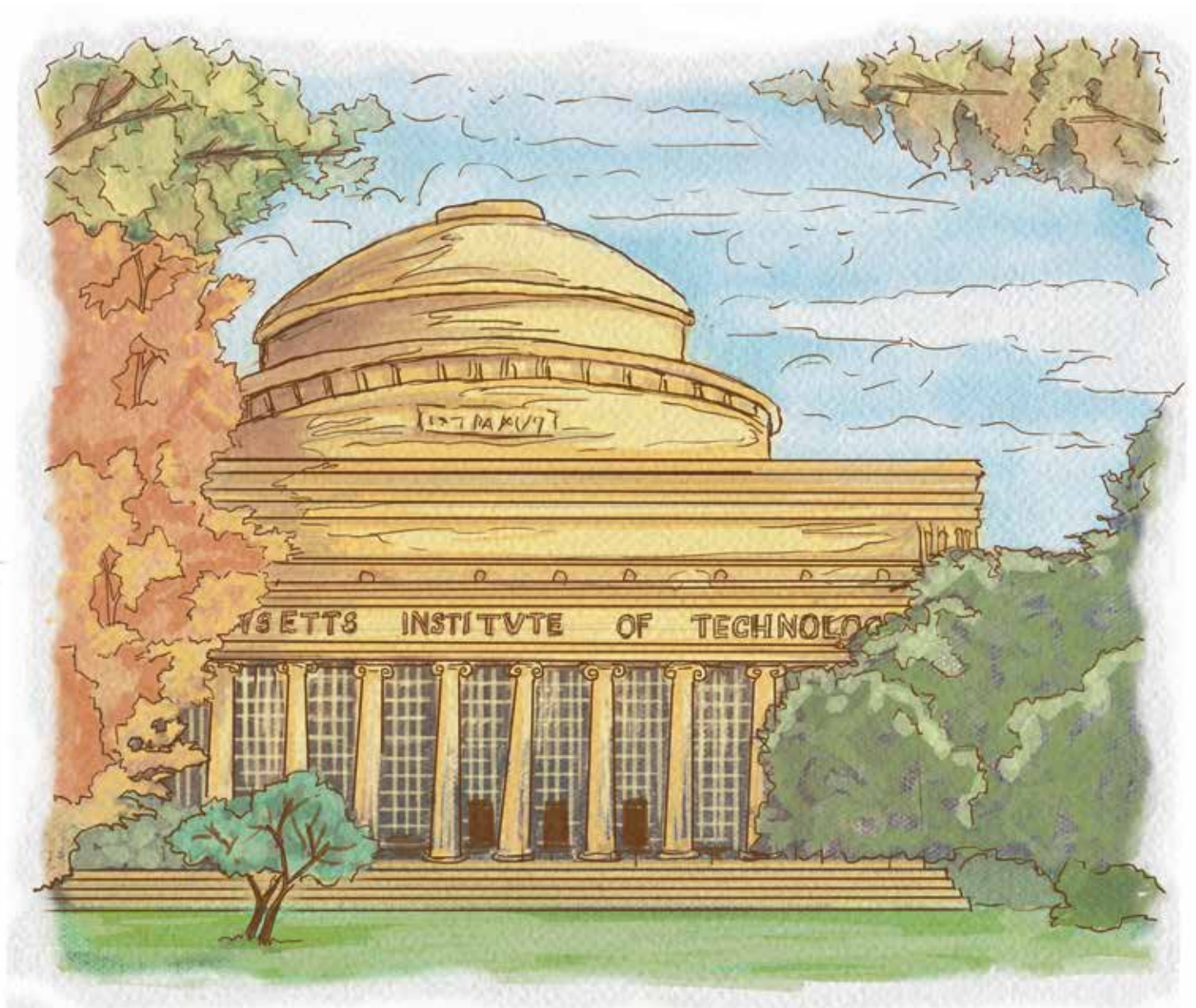
Ge a se no kgomagantšha dilo ka moka tšeo a di nyakago, Kelvin o ile a beakantšha bašomi ba nakokabotlalo. Seteišene sa gagwe sa seyalemoya se ile sa thoma go gaša ditaba, go balela batho dikgopolo le dikakanyo go tšwa melaetšeng ya go ngwalwa, le go bapala mmino. Kelvin o tsebega ka la DJ Focus seyalemoyeng. Leina la Kelvin la DJ le tšwa go tumelong ya gagwe ya gore ka go tsepelela, tlhamo efe goba efe e a kgonega!

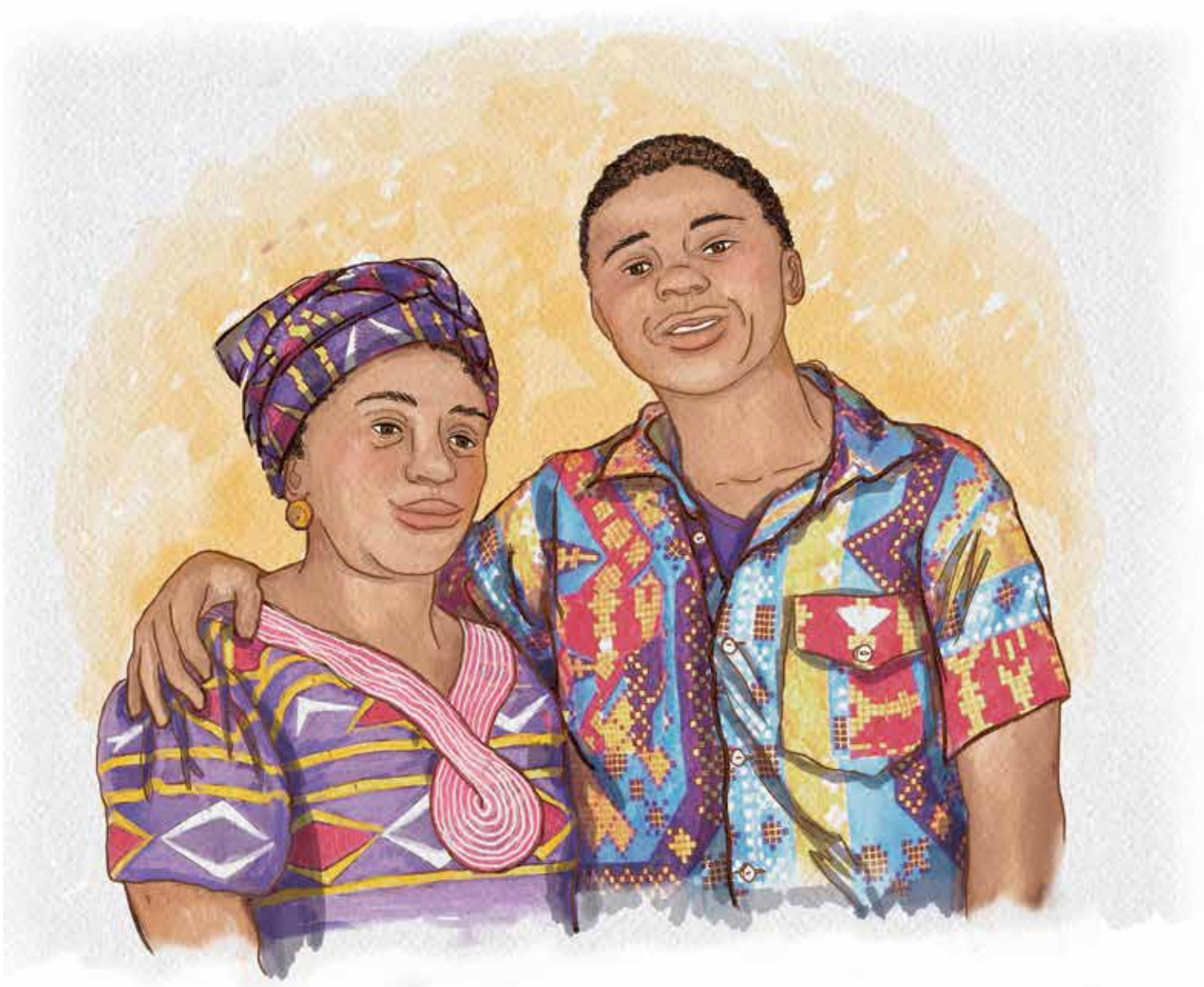
Seteišene sa seyalemoya se se makatšago sa Kelvin e be e le mohuta wa tlhamo woo David a bego a o lebeletše. Maikemišetšo a magolo a David e be e le go tšweletša dikete tša baswa bao ba bego ba lora go rarolla mathata ditikologong tša gabobona. David o be a kgolwa gore Kelvin o be a na le bokgoni le phišegelo ya go fetoša bokamoso bja batho ba Sierra Leone. Seteišene sa seyalemoya seo Kelvin a se hlamilago se ile sa mo thuša go thopa sefoka sa godimo kampeng ya selemo ya David.

David o ile a thoma go bona Kelvin bjalo ka moratho wa gagwe. O be a nyaka go thuša Kelvin go godiša monagano le bokgoni ka go šoma le dientšiniere tše dingwe. David o ile a beakanya gore Kelvin a tsenele lenaneo leo le kgethegilego la boentšiniere yunibesithing ya Amerika yeo e bitšwago MIT.

Kelvin o be a sa na le mengwaga ye 16, ebile e le yo monnyanenyane ge a laletšwa lenaneong le. E be e le la mathomo Kelvin a etšwa ka difata tša Sierra Leone. Kelvin o be a rata monyetla wa go šoma le dientšiniere tša go ba le maitemogelo le go ithuta go bona. Eupša, Kelvin a kwa a hlolosetše gae – kudukudu mmagwe.

Poledišanong, Kelvin o ile a re, “kgotlelelo le phišegelo di bohlokwa go hlohleletša bokgoni.”

Go fihla le lehono, Kelvin o tšwela pele go šomiša kgotlelelo le phišegelo go sepetša seteišene sa gagwe sa seyalemoya go hlama dilo tše diswa, le go thuša go kaonafatša maphelo a batho ba lapa labo, setšhaba sa gabo, le naga ya gabo.

Go bala 1

Naa Kelvin o goletše kae?

O goletše Freetown, go laSierra Leone.

Naa leina la Kelvin la dikwero la ge a le seteišeneng sa radio e be e le mang?

Leina la gagwe la dikwero e be e le DJ Focus.

Naa ke ka lebaka la eng Kelvin a be a nyaka go thoma seteišene sa radio?

- Ka lebaka la gore o naganne gore baswa ba setšhaba sa gabo ba hloka lentšu.
- Go thuša go fa ba setšhaba sa gabo lefelo la go ngangišana ka mathata ao a amago setšhaba goba naga. Ke ka lebaka la gore o be a nagana gore e tla thuša go dira setšhaba sa gabo se be le lefelo le le kaone.

Go bala 2

Ke ka lebaka la eng Kelvin a tšere sephetho sa go aga seteišene sa radio?

Ke ka lebaka la gore o naganne gore setšhaba se nyaka lefelo la go abelana le go ahlaahla dikgopolo.

Naa ke ka lebaka la eng Kelvin DJ, a bitšwa 'DJ Focus'?

- Leina la DJ la Kelvin le tšwa tumelong ya gagwe ya gore ka go tsepelela, tlhamo efe goba efe e a kgonega.

Ke bohlatse bofe ka mo kanegelong bja go re laetša gore Kelvin ke motho wa maikemišetšo?

- O ithutile boentšenerere ka boyena.
- O ile a naganišiša ka moo a ka dirago petiri ka dilo tšeo di šomišitšwego.
- O dirile petiri go txhuma mabone ka gabo.
- O ile a kwa ka kampa ya boitlhamelo gomme a kgoboketša sehlopha gore se dire kgopelo.
- O be a nale kgopolo ya go lokiša mathata a setšhaba sa gabo le gona o šomile kudu go boina gore seo se a phethagala.

KANEGELO YA 3 LOTANANG O NTŠHA SA MAFAHLENG A GAGWE

Tabakgolo: Re dira phapano

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore bomphenyašilo ke eng, le ka fao bomphenyašilo bo dirago gore batho ba ikwe ka gona. Le gona e bontšha kamoo ba ka bontšhago botho le sebeti ka go emela ba bangwe le go kgopela thušo go batho ba bagolo bao ba botegago.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Bomphenyašilo bo direga ge motho a bolela goba a dira dilo tše di kwešago bohloko leboelela go motho yo mongwe go mo dira gore a nyame, a boife goba a ikwe a sa amogelwe.
- Batho ba na le maemo ao a fapanego. Malapa a mangwe a nale tšhelete ye ntši go feta a mangwe. Bana ba ka apara diaparo le dieta tša kgale, tša go hlagala ka lebaka la gore malapa a bona ga ba kgone go reka tše diswa.
- Ka dinako tše dingwe go ka ba bothata gore batho ba dire selo se se nepagetšego, kudu ge e ba ba nagana gore ba bangwe ba ka ba galefela.
- Mošomo wa morutiši sekolong ke go thuša gore bana ba bolokege. Barutwana ba swanetše go bolela le barutiši ge eba ba a hlōrīšwa goba go bona yo mongwe a hlōrīšwa.

Leano la Kwešišo: Botšiša dipotšišo / Makala

- Seo e lego sona: Seo o se naganago le go botšiša ka kanegelo mola o bala.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go dula o kgahlegile le go hwetša tša go feta moo ge o bala.
- Kamoo e thušago ka gona: E go hlohleletša le go go thuša go kwešiša kanegelo bokaone. E go thuša go phopholetša ka seo se tlogo direga kanegelong.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
33, 4	“O lebelelega o tshwenyegile,” gwa realo mmago Lotanang ge a hlatlola bogobe setofong.	Ga ke tsebe gore naa ke ka lebaka la eng Lotanang a nyamile? Ke nagana gore a ka kwa a nyamile ka gore Tokelo o a hlorišwa.
35,3	“Seo se kwala e le kgopolo ye botse,” gwa realo mmagwe. “Ke nagana gore ke seo o bego o ka rata yo mongwe a ka go direla sona.”	Ga ke tsebe gore Lotanang o tla thuša Tokelo sekolong naa? Ke nagana gore o nyaka go dira se sengwe go thuša mogwera wa gagwe efela le yona e a tšhoša.

“Naa go be go le bjang sekolong lehono?” mmago Lotanang a mmotšiša a fehla pitša.

“Go be... go le gabotse,” gwa realo Lotanang. O ile a dula fase tafoleng.

Lotanang o ile a nagana ka ga nako ya go khutša. A nagana ka Tokelo. A nagana ka moo bana ba bangwe ba bego ba bolela le Tokelo gampe.

“O lebelelega o tshwenyegile,” gwa realo mmago Lotanang ge a hlatlola bogobe setofong.

“Gabotse, bana ba bangwe ba be ba sa sware Tokelo gabotse,” gwa fetola Lotanang.

“Ke ka lebaka la eng ba be ba sa mo sware gabotse?” gwa botšiša mmagwe.

“Ba rile o swanetše go ba a hweditše dieta tša gagwe ka gare ga ditlakala,” gwa realo Lotanang. “Ba rile o lebelelega bjalo ka mosetsana wa ditšhila, wa ditlakala tše di šilafetšego, feela ka gore menwana ya gagwe ya maoto e be e tšwelela. Ke gopola ngwagola – dieta tša ka di be di kgeigile, bjalo ka tša Tokelo,” Lotanang a realo.

“Naa ke eng seo o ka se dirago go thuša?” gwa botšiša mmagwe.

Lotanang o ile a nagana ka ga se. “Mohlomongwe nako yeo e tlogo, nka botša bana ba bangwe gore ba tlogele go se sware ba bangwe gabotse,” a šišinya.

“Seo se kwala e le kgopolo ye botse,” gwa realo mmagwe. “Ke nagana gore ke seo o bego o ka rata yo mongwe a ka go direla sona.”

Letšatši le latelago, tšhipi ya nako ya go khutša e ile ya lla. Lotanang a kwa a tšhogile. Lotanang a kwa a belaela. “Go tla direga eng ge ke botša bana ba bangwe gore ba tlogele go se sware ba bangwe gabotse?” a ipotšiša.

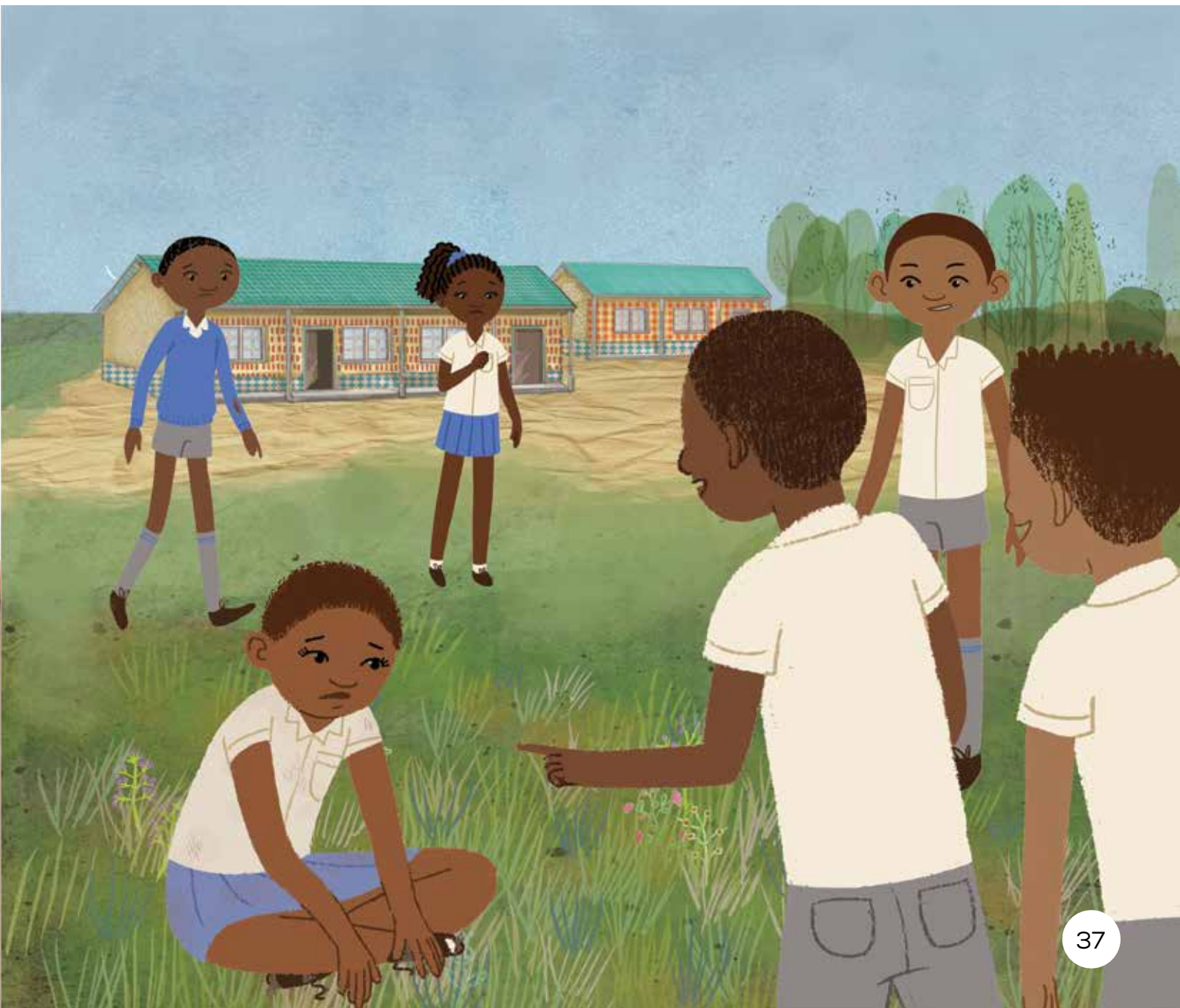
“Mohlomongwe ba tla re jesi ya ka e tšwa ka gare ga ditlakala,” a nagana, ge a lebelela lešoba le legolo letsogong la gagwe.

Ge a fihla ka ntle, Tokelo o be a dutše a nnoši. O be a dutše fase, a leka go khutiša dieta tša gagwe.

Kwena le Mahlogonolo ba ile ba lebantšha thokong ya Tokelo. Bana ba bangwe ba ile ba mo kgobokanela. “A re bone dieta tša gago tša ditšhila tša maratha lehono,” Mahlogonolo a mo kwera.

“Naa o dula ditlakaleng?” Kwena a hwa ka disego. Ba bangwe ba mo šupašupa gomme le bona ba hwa ka disego.

Lotanang a ema ka pele ga Tokelo. “Mo tlogeleng!” a realo. “Tlogelang go se mo sware gabotse.” Pelo ya gagwe e be e betha ka lebelo. Sefahlego sa gagwe sa kwa go fiša.

Mahlogonolo le Kwenā ba ile ba makala. Ba tloga. Bana ba bangwe ba latela.

“Lotanang etla mo!” gwa goeletša Mna. Mabowe. O be a eme ka ntle ga phaphoši.

“Mmalo!” gwa nagana Lotanang, “Bjale Mna. Mabowe o tla nagana gore ke be ke tshwenya. Ke lekile go thuša bjale ke tsene mathateng.”

“Ke bone ka moo o emeletšego Tokelo,” Mna. Mabowe a realo.

“Ke ikgantšha ka wena.” Mna. Mabowe o file Lotanang setikara sa go myemyela. “Nakong e tlogo, le wena o ka tla wa mpotša,” gwa realo Mna. Mabowe. “Le nna ke gona go go thuša.”

Lotanang o be a fela pelo ya go botša mmagwe tšohle ka tše di diragetšego letšatšing la gagwe.

Go bala 1

Naa ke mang yo a bego a hlorišwa sekolong?

Tokelo o be a hlorišwa

Naa ke mang yo a bego a mo hloriša?

Mahlogonolo le Kwenā. Go be go na le bana ba bangwe gape.

Naa ke mang yo a filego Lotanang setikara?

Mna. Mabowe.

Ke ka lebaka la eng Mna. Mabowe a file Lotanang setikara?

- Ke ka lebaka la gore Lotanang o boditše bana ba bangwe gore ba tlogele go se sware Tokelo gabotse.
- Ke ka lebaka la gore Lotanang o dirile selo seo se lokilego.
- Ke ka lebaka la gore Mna. Mabowe o be a ikgantšha ka Lotanang.

Go bala 2

Ke ka lebaka la eng bana ba bangwe ba be ba kwera Tokelo?

Ka lebaka la gore dieta tša gagwe di be di na le mašoba.

Naa o kile wa emelela mogwera wa gago bjalo ka Lotanang?

Theeletša dikarabo tša bana.

Naa o nagana gore Lotanang o dirile selo seo se lokilego?

Theeletša dikarabo tša bana.

Ke ka lebaka la eng ge Lotanang a ile a tšea sephetho sa go bolela?

- Ke ka lebaka la gore o be a sa nyake ge bana ba bangwe ba sware Tokelo gampe.
- Ke ka lebaka la gore Lotanang o nagana gore bana ba bangwe ba ka mo kwera le yena.
- Ke ka lebaka la gore Lotanang o be a ka nyaka gore yo mongwe a mo emelele ge a ka kwerwa.

KANEGELO YA 4 GRETA THUNBERG, MOGALE WA PHETOGO YA LERATADIMA

Tabakgolo: Re dira phapano

Tshedimošo ya bokamorago

- Sengwalwa se ke kanegelo ya mmakgonthe le ya boikgopolelo.
- E diragatšwa Sweden.
- E diragetše matšatšing a a fetilego.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana go kwešiša gore re ka dira diphetogo ka go bolela ka ga ditaba tša rena tše bohlokwa. E laetša le ka moo re swanetšego go tšea karolo le go goka ba bangwe go hlola diphetogo mo lefaseng.

Leano la Kwešišo: Go hwetša le go gopola ka botlalo

- Seo e lego sona: Go nyaka go lebelelediša le go gopola ka botlalo ka ga bohlokwa bja baanegwa, tikologo, le ditiragalo.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go hlokomela seo se diregilego le go kwešiša kanegelo bokaone.
- Kamoo e thušago ka gona: Go go thuša go bolela ka kanegelo le go kwešiša tatelano ya ditiragalo.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Othisimi ke boemo bjoo bjoko bo tšweletšago ditaba ka mokgwa wo o fapanego. Se se ka dira gore go bolela, go ba le bangwe le go amogela diphetogo go be bothata kudu.
- Go na le mehuta ye mentši ya Othisimi. Motho wa go swana le Greta o nale othisimi ya maemo a 1 se se ra gore a ka kgona go itlhokomela le go phela ka boikemelo, e bile o na le bokgoni bjo bo tiilego. Le ge go le bjalo a ka no ba le bothata bja go bolela le batho le go ikgokaganya le lefase.
- Ge o bolela le motho wa go ba le Othisimi, o swanetše go iketla. Bolela seo o tlogago o nyaka go se bolela, le go ba fa nako ya go fetola dipotšišo goba dipoledišano.
- Ngwana yo a nago le othisimi a ka bona, a kwa dilo kudu go feta batho ba bangwe. Leka go lemoga se. Ge o bona ngwana a homotše kudu goba a palelwa ke go laola maikutlo a gagwe, leka go mo fa sebaka sa go ba a nnoši lefelong le le homotšego

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
49, 1	Bana ba bangwe ba lebetše ka ga bidio yeo ya ka phapošing, eupša e se go Greta. O ile a bala tshedimošo yohle yeo a bego a ka e hwetša ka ga phetogo ya leratadima O ile a fetleka dingwalwa le dithuto inthaneteng. O bogetše dibidio go YouTube. A fetoga setsebi sa phetogo ya leratadima	Naa go tlile bjang gore Greta e be setsebi sa tša phetogo ya leratadima? Oo! ke kwele gore o badile kudu a ba a bogela dibidio go ithuta tšohle tšeo a ka di kgonago.
53, 1	Greta o dumetše go fa polelo pele ga diketekete tša batho mogwantong wo mogolo wa leratadima Batswadi ba gagwe ba ile ba tshwenyega gore bolwetši bja gagwe bja go wa tla mo šitiša go bolela pele ga batho ba bantši. Eupša, maikemišetšo a Greta a mo thušitše go fenyala letšhogo la gagwe.	Naa ke eng seo se thušitšego Greta go fenyala poifo ya gagwe? Oo, ke ithuta gore boikemišetšo bja gagwe bo mo thušitše go fenyala poifo ya gagwe.

Greta Thunberg ke mosetsana yo a goletšego nageng yeo e bitšwago Sweden. Bophelo bja bjaneng bja Greta bo be bo se bonolo. O be a na le boemo bjo bo bitšwago 'Sepeketeramo sa Autism' (ASD). Se se ra gore bjoko bja gagwe bo šoma go fapana le bja batho ba bangwe. Go ba boima go yena go boledišwa le go dira dikgokaganyo le batho ba bangwe.

Bothata bja 'ASD' bja Greta gape bo mo dira gore a be le šedi le go kwešiša ditaba ka go tsenelela. Greta o ile a tšea sephetho sa go šomiša bothata bja 'ASD' bjalo ka mpho go lwela seo a bego a dumela go sona. Greta o ile a diriša maatla a gagwe ka moka go leka go phološa tikologo ka go lwantšha seo se bitšwago 'phetogo ya tlelaemete'.

Greta o ithutile la mathomo ka phetogo ya tlelaemete ge morutiši wa gagwe a bontšha bidio ya polasetiki ka lewatleng le dibere tša lehlwa tšeo di swerego ke tlala. Ge Greta yo monnyane a lebeletše, o ile a lla. Diswantšho tša mawatle a go tšhilafala di ile tša se tloge ka monaganong wa Greta. O be a sa kgone go nagana ka dilo tše dingwe. O ile a tšea sephetho sa go tšea magato a go thuša go phološa polanete ya Lefase.

Morutiši wa Greta o hlalositše gore tšhilafalo ya moya go tšwa go bontši bja difatanaga, difofane, diteišene tša mohlagase le difeme di hlola gore lefase la rena le fiše. Se se bitšwa phetogo ya tlelaemete, gomme e senya polanete ya rena ya Lefase.

Bana ba bangwe ba ile ba lebala ka pela ka ga bidio yeo ya ka phapošing, eupša e se go Greta. O ile a bala tshedimošo yohle yeo a bego a ka e hwetša ka ga phetogo ya leratadima O ile a fetleka dingwalwa le dithuto inthaneteng. O bogetše dibidio go YouTube. A fetoga setsebi sa phetogo ya leratadima

Greta o ile a thoma go šomela phetogo ka lapeng la gabo ka noši. O dirile gore batswadi ba gagwe ba kgolwe gore go fetoša mokgwa wo ba phelago ka ona go a nyakega. A kgodiša mmagwe go se sa šomiša difofane. A kgodiša tatagwe go tlogela go ja nama. A kgodiša ba lapa ka moka go tlogela go šomiša polasetiki. Se se dirile gore Greta a lemoge gore a ka dira phetogo ye kgolo lefaseng, ka go kgodiša batho ba bantši.

Greta o tšere sephetho sa go ipelaetša ka ntle ga Palamente ya Sweden. O ile a penta leswao godimo ga kota. O ile a ngwala dintlha letlakaleng la tshedimošo gomme a fa batho. Ke moka, a otlela paesekela ya gagwe a ya meagong ya Palamente. Letšatšing la mathomo, Greta o be a dutše a le tee. Batho ba ile ba mo tomolela mahlo ge ba feta.

Ka letšatši la bobedi, batho ba thomile go dula le yena. Ka morago ga moo, go be go na le batho ka dinako tšohle. Dikgwedi tše ntši, Greta o ile a eta mogwanto pele kgahlanong le phetogo ya tlelaemete nageng ya gabo.

Greta o ile a hwetša šedi ya maleba kua Sweden. O ile a tšea sephetho sa go šoma go fetiša! Greta o dumetše go fa polelo pele ga diketekete tša batho kopanong ye kgolo ya leratadima Batswadi ba gagwe ba ile ba tshwenyega gore bothata bja gagwe bja go wa bo tla mo šitiša go bolela pele ga batho ba bantši. Eupša, maikemišetšo a Greta a mo thušitše go fenyaa letšhogo la gagwe. Diketekete tša batho di ile tša thakgalela Greta gomme tša gatiša polelo ya gagwe bidiong.

Greta o ile a tšea sephetho sa go šomiša diphatlalatši tša leago le Inthanete go thuša go phatlalatša molaetša wa gagwe go bana lefaseng ka bophara. O rometše diswantšho tša boipelaetšo bja gagwe go Instagram.

O ile a romela dibidio tša mogwanto wa gagwe go Facebook. O ile a ngwala melaetša go Twitter. Greta o ile a šomiša Inthanete go kgokaganya diketekete tša bana bao ba tshwenyegago ka phetogo ya tlelaemete lefaseng ka bophara.

Greta o rile, “Ke be ke phela ke le mosetsana wa go dula kua morago ke sa bolele selo. Ke be ke nagana gore nka se kgone go dira phetogo ka gore ke le yo monnyane kudu.”

Ka sebaka sa ngwaga feela, Greta o hlohloeditše diketekete tša bana lefaseng ka bophara go ipelaetša le go bolela ka phetogo ya tlelaemete!

Go bala 1

Naa ke taba efe yeo Greta a tshwenyegago ka yona?

- O be a tshwenyega ka ga phetogo ya leratadima
- O be a tshwenyega ka go phološa pholanete.

Naa ke eng se tee seo Greta a bego a se tsoma inthaneteng?

- Go ba setsebi sa phetogo ya leratadima
- Go romela diswantšho go Instagram.
- Go romela dibidio go Facebook.
- Go kgokaganya bana lefaseng ka bophara.

Naa Greta o ile a romela bjang molaetša wa gagwe ka ga phetogo ya tlelaemete?

- O ile a kgodiša batswadi ba gagwe go fetola mekgwa ya bona.
- O ipelaeditše ka ntle ga Palamente.
- O dirile seka ka ga phetogo ya leratadima
- O dirile matlakala a tshedimošo gomme a fa batho.
- O file polelo kgobokanong ye kgolo.
- O rometše diswantšho.
- O rometše dibidio.
- O šomišitše diphatlalatši tša leago.

Go bala 2

Naa ke eng se se tee seo se hloago phetogo ya tlelaemete?

- Tšhilafatšo ya moya wa go tšwa go difatanaga, difofane, diteišene tša mohlagase le difeme.
- Kgase ya go dirwa ke dikgomo le yona e dira gore lefase le fiše.
- Tšhilafatšo

Naa o nagana gore ke eng seo se dirago gore Greta e be motho wa go kgahliša?

- Ke nagana gore Greta ke motho wa go kgahliša ka gore...

Ke ka lebaka la eng Greta a tšere sephetho sa go šomiša diphatlalatši tša leago?

- O be a nyaka go kgodiša batho ba bantši ka go fetišiša go lwantšha phetogo ya leratadima
- O be a ka kgona go šomiša diphatlalatši tša leago go fihlelela bana lefaseng ka bophara.
- Ke ka lebaka la gore o ile a lemoga gore batho lefaseng ka bophara ba swanetše go šoma mmogo go šireletša polanete!
- Ke ka lebaka la gore o be a nyaka gore bana ba bangwe ba lemoge gore le bona ba ka ipelaetša le go bolela!

KANEGELO YA 5 TREVOR NOAH, KGOŠI YA 'GO AMOGELWA'

Tabakgolo: Boitsebišo bja rena

Tshedimošo ya bokamorago

- Sengwalwa se ke kanegelo ya mmakgonthe le ya boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragetše matšatšing a a fetilego.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana ba gago go kwešiša gore Kgethollo e be e le eng, le ka fao melao ye e sa lokago e bego e ama maphelo a batho. E bontšha ka fao Trevor Noah a šomišetšego polelo, metlae le boikemišetšo go fenyha ditlhohlo le go hwetša maikutlo a go ba karolo ya setšhaba.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tšeo mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go kwešiša ditlhalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Kamoo e thušago ka gona: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kgethollo e bile mokgwa wo mongwe wa melao ya Afrika Borwa ya go kgaogantšha batho go ya ka merafe. Ka nako ya kgethollo, batho go tšwa merafong ya go fapafapana ba be ba sa swarwe ka go swana le gona ba sena ditokelo le dibaka tša go swana.
- Afrika Borwa ke legae la ditšo tše di fapanego le maleme. Batho ba ka bolela le go aga segwera ka go ithuta maleme a ba bangwe.
- Go ba karolo ya setšhaba go bolela go ikwa o amogelelegile, go akaretšwa, go fiwa šedi ke sehlopha sa batho. Ka nako ye ngwe batho ba ikwa ba fapana le bao ba ba dikologilego gomme ba swanetše go hwetša ditsela tša go kgokagana le ba bangwe.
- Rametlae ke motho yoo a dirago batho gore ba sege ka metlae ya gagwe, dikanegelo le ditiragatšo. Trevor Noah o ile a tuma ka gobane o be a diriša metlae go anega dikanegelo ka bophelo bja gagwe le ka lefase leo le bego le mo dikologile.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
61, 1	Mmago Trevor e be e le mosadi wa Mothosa. Mmago Trevor o ile a roba melao ya go se loke ya mmušo wa kgethollo. O ile a hudugela Johannesburg lefelong leo go bego go dumeletšwe go dula batho ba bašweu feela. Ke moo a ilego a kopana le tatago Trevor. E be e le monna yo mošweu, wa go tšwa nageng yeo e bitšwago Switzerland. Ba belege Trevor, ngwana wa merafe ya go hlakana.	Nka phetha ka gore ka lapeng la boTrevor ga ba tshwane.
67, 1	Bjale Trevor a thoma kgwebo. O ile a kgoboketša tšhelete go tšwa go bana ba bangwe, gomme a ba rekela dijo semaušung. Ka lebaka la kgwebo ya gagwe, Trevor o be a bolela le dihlopha ka moka tša bana sekolong. Trevor o ile a ithuta go amogelwa ka go hlaba metlae a segiša batho. Go segiša go thušitše Trevor gore a amogelwe gabonolo mo gohle!	Nka phetha ka gore Trevor o humana maano a maswa gore a amogelwe ke ba bangwe. Mohlala, O lekile go ithuta maleme ao a fapanego. O thomile kgwebo yeo e mo thušitšego go ba le lebaka la go bolela le batho ka moka.. le gona go dira gore batho ba sege.

Naa o kile wa kwa ka ga Trevor Noah? Ke rametlae le mongwadi wa go tuma wa Afrika Borwa. Trevor o ngwadile puku yeo e bitšwago 'Born a Crime' yeo e lego ka ga maitemogelo a gagwe ge a gola nakong ya mmušo wa kgethollo.

Nakong ya mmušo wa kgethollo batho ba merafe ya go fapafapana ba be ba swanetše go aroganywa. Go be go se molaong gore batho ba merafe ya go fapafapana ba be le bana mmogo goba go nyalana. Eupša, ka nnete, ka nako batho ba merafe ya go fapafapana ba be ba fela ba ratana ebile ba eba le bana.

Mmago Trevor e be e le mosadi wa moXhosa. Mmago Trevor o ile a roba melao ya go se loke ya mmušo wa kgethollo. O ile a hudugela Johannesburg lefelong leo go bego go dumeletšwe go dula batho ba bašweu feela. Ke moo a ilego a kopana le tatago Trevor. E be e le monna wa mošweu, wa go tšwa nageng yeo e bitšwago Switzerland. Ba belege Trevor, ngwana wa merafe ya go hlakana. Ka nako yeo ya go šiiša, Trevor o be a sa amogelege gabotse! O be a sa dumelelwe go ba mafelong a batho ba bašweu. O be a sa dumelelwe go ba mafelong a bathobaso. Lapeng la gabo e be e le yena a nnoši wa merafe ya go tswakana.

Ge Trevor e sa le yo monnyane, batswadi ba gagwe
ba be ba fela ba mo iša phakeng. Eupša batswadi ba
gagwe ba be ba tseba gore ba tla tsena mathateng
ge maphodisa a ka tseba gore ke ba lapa le tee. Ka
fao, ge ba eya phakeng, ba be ba swanetše go itira
eke ga ba tsebane!

Tšatši le lengwe mola Trevor e sa le yo monnyane, o ile a goeletša a re, “Tate!” a kitimela go tatagwe. Tatago Trevor o be a tšhogile gore se sengwe se sešoro se ka direga. O ile a swanelwa ke go tšhabela ngwana wa gagwe. Trevor yo monnyane o be a nagana gore se ke papadi, gomme a mo kitimiša ka gare ga phaka, a mo goeletša a re, “Tate!”

Trevor o be a fetša nako ye ntši le kokowagwe go la Soweto. Ka nako yeo, ke bathobaso feela ba ba bego ba dumeletšwe go dula Soweto. Ba lapa labo Trevor ba be ba tshwenyegile gore ge maphodisa a ka mmona ba ka leka go mo amoga ba lapa. Ka fao, Trevor o be a sa dumelelwa go bapala mmileng le bana ba bangwe!

Tšatši le lengwe Trevor o be a tloga a duma go bapala moo a ilego a epa molete ka fase ga legora ka jarateng!

Trevor o ithutile gore polelo ke tsela e bohlokwa ya go ikgokaganya le batho bao ba bonagalago ba fapana le yena. Trevor o kile a bolela gore ge a ithuta maleme, o be a ikwa a amogelwa ke batho. Ka mantšu a mangwe, Trevor o hweditše gore ge a bolela polelo ya batho ba bangwe, ba be ba lebala gore o fapana le bona. Polelo e mo thušitše gore a ikwe a amogelwa mafelong a mantši le ge a be a fapana le bona ka ponagalo.

Ge Trevor a na le mengwaga ye lesome, mmušo wa kgethollo o ile wa fedišwa. Trevor o ile a ya sekolong seo se phagamego sa go ba le bana ba go feta ba sekete. Go be go na le bana ba Mmala, MaIndia, MaChina, Bathobaso, le ba mmala o mošweu sekolong sa Trevor. Go barutwana ka moka ba sekolo sa gabo seo se phagamego, Trevor e be e le yena a nnoši wa merafe ya go tswakana. O be a swere bothata bja gore a ka dula le mang ka nako ya go khutša.

Ka fao Trevor o ile a thoma kgwebo. O ile a kgoboketša tšhelete go tšwa go bana ba bangwe, gomme a ba rekela dijo lebenkeleng la go rekiša diphaphathi. Ka lebaka la kgwebo ya gagwe, Trevor o be a bolela le dihlopha ka moka tša bana sekolong. Trevor o ile a ithuta go amogelwa ka go dira metlae a segiša batho. Go ba yo a segišago go ile gwa thuša Trevor go tsena kae goba kae!

Bophelong bja gagwe ka moka, Trevor o ile a ikwa e le motho wa ka ntle ka ditsela tše dintši tše di fapanego. Ka fao, Trevor o ile a hwetša ditsela tše dintši tša go ikwa a amogelwa. O ile a lebelela gomme a bogela batho. A ithuta dipolelo tša bona. A ithuta go segiša batho ba go fapafapana. Go ba yo a fapanego ke sona seo se thušitšego gore Trevor Noah e be rametlae wa maemo a godimo lehono!

Go bala 1

Naa Trevor Noah o belegwe neng?

Trevor o belegwe nakong ya mmušo wa kgethollo.

Naa koko wa Trevor o be a dula kae?

O be a dula Soweto.

Naa Trevor o ile a dira eng gore a amogelwe?

- O ithutile dipolelo tše ntši.
- O thomile kgwebo sekolong.
- O ithutile go segiša batho

Ke ka lebaka la eng Trevor a be a na le bothata bja go amogelwa?

- Ke ka lebaka la gore o be a fapana le yo mongwe le yo mongwe ka lapeng labo.
- Ke ka lebaka la gore o be a sa dumelelwa go bapala le bana ba bangwe, ka gore o be a ka tšewa ke maphodisa.
- Ke ka lebaka la gore e be e le ngwana wa merafe ya go tswakana a le nnoši sekolong seo se phagamego seo a bego a tsena go sona. O be a sa kgone go amogelwa gabonolo dihlopheng tše dingwe tša bana sekolong.

Go bala 2

Naa Trevor o godišitšwe kae?

O godišitšwe Johannesburg.

Ke eng selo se tee seo o ka akanyago gore se be se le boima bophelong bja Trevor?

Ke akanya gore go be go le boima gore Trevor...

Naa Kgwebo ya Trevor e be e le eng?

O be a kgoboketša tšhelete ya bana ba bangwe gomme a ba rekela dijo semaušung.

Ke maano afe ao Trevor Noah a a dirišitšego go amogelwa ke batho?

- O ile a thoma kgwebo.
- O ile a lebelela le go ithuta batho ka kelohlolo.
- O ile a ithuta maleme a mantši a go fapana gore a kgone go boledišana gabonolo le batho.
- O ile a ithuta kamoo a ka segišago batho ba mehuta ka moka e fapanego.

KANEGELO YA 6

AFRIKA BORWA

YA BOHLE

Tabakgolo: Boitsebišo bja rena

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana go kwešiša gore boitsebišo bja rena bo bopilwe go ya ka ditšo le bohwa le gore ditšo ka moka di bohlokwa ebile di dira gore batho ba phele mmogo setšhabeng.

Dintlha tšeo o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Letšatši la Bohwa ke letšatši la maikhutšo a setšhaba Afrika Borwa. Bohwa ke ditšo, meetlo le dilo tšeo re di hweditšego go tšwa malapeng a rena le go borakgolokhukhu ba rena.
- Batho bao ba dulago ka mo Afrika Borwa ba nale badimo le meloko yeo e tšwago mafelong a go fapana.
- Motho a ka ba wa ditšo goba naga ya go feta e tee. Mohlala, O mongwe e ka ba moAfrika Borwa gape a ba le bohwa bja naga ye nngwe.
- Batho ba ka lebelelega ba fapana, ba bolela maleme a go fapana goba go apara diaparo tša go fapana. Go bohlokwa kudu go hlompšana le go akaretša bohle le ge ba fapana le rena.

Leano la Kwešišo: Diragatša kakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tšeo mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go kwešiša ditlhalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Kamoo e thušago ka gona: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
75, 1	“Naa ke dumeletšwe go keteka setšo sa gešo sa Burundi ka Letšatši la Bohwa?” a nagana.	Nka phetha ka gore Olivier o rata setšo sa gabo le go ikgantšha ka sona eupša o tshwenywa ke gore se ka se amogelwe ka phapošing ya gagwe ya Afrika Borwa.
78, 1	Bošego bjoo Tsebo a lora ka phaphoši ya gagwe ka Letšatši la Bohwa. Bana ka moka ba be ba apere diaparo tša bona tša setšo. Yena o be a lebelelega a sa swane le bona. O be a eme gare ga phaphoši mola yo mongwe le yo mongwe a mo šupašupa, gomme a mo sega.	Oo! Nka phetha ka gore Olivier o tshwenyegile ka gore batho ba tla nagana eng ge a ka apara setšo sa gagwe sa Burundi? Ke tshepa gore o tshwenywa ke gore bangwe ba tlo re ga se yena MoAfrika Borwa wa makgonthe.

Batho bao ba dulago Afrika Borwa ba na le badimo le meloko yeo e tšwago dinageng tše ntši tša go fapafapana. Naga ye nngwe yeo batho ba Afrika Borwa ba tšwago go yona ke Burundi. Batho ba bantši ba tlogile Burundi ba tšhaba ntwaga yeo e tšerego mengwaga ye 13.

Burundi ke naga ye nnyane ka Bohlabela bja Afrika. Motsemošate ke Bujumbura. Polelo ye kgolo yeo e bolelwago e bitšwa Kirundi.

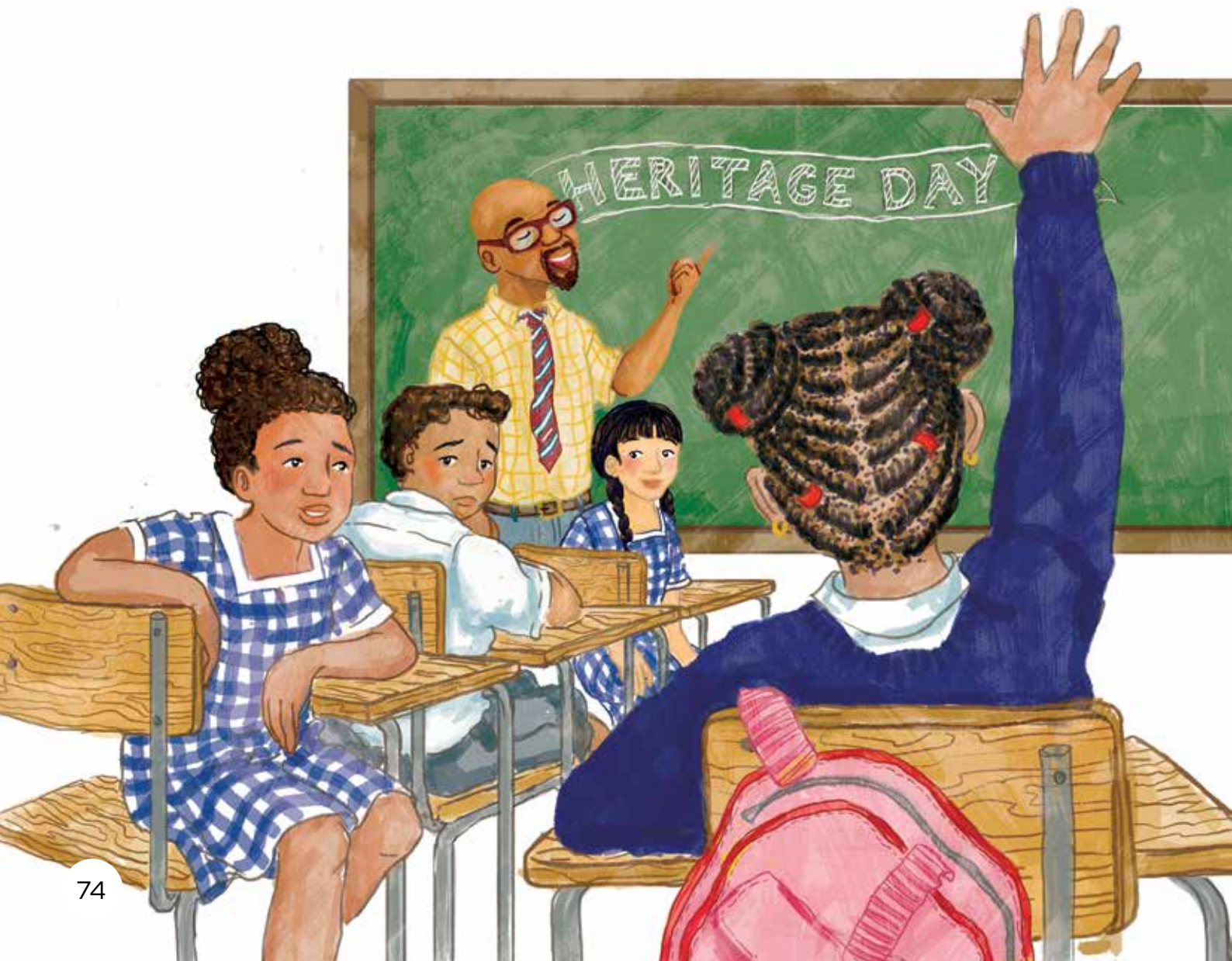

Moropa wa Karyenda ke moropa wa setšo wa Burundi. Meropa ye e ralokwa meletlong ye bohlokwa bjalo ka umuganuro (moletlo wa mabelethoro) le meletlo ye mengwe yeo e kgethegilego.

“E šetše e nyakile go ba Letšaši la Bohwa. Gosasa re tla keteka ditšo le ditlwaelo tša rena ka moka mono Afrika Borwa!” Mna. Nkadimeng a bega. “Naa ke tlwaelo efe yeo e kgethegilego go tšwa setšong sa geno?”

Ithabeleng o ile a emiša seatla sa gagwe. “Ke rata ge e le moletlo wo o kgethegilego gomme nna le mma re apara sešwešwe!” a realo.

“Ee! Ke rata mmino wa Dinaka go tšwa go setšo sa gešo,” Tebelelo a goeletša.

Oliver o ile a dula setulong a homotše. O ile a nagana ka meropa ya Karyenda yeo banna ba bego ba e letša meletlong ya Bujumbura. “Naa ke dumeletšwe go keteka setšo sa gešo sa Burundi ka Letšatši la Bohwa?” a nagana.

Tšhipi e ile ya lla mafelelong a letšatši. “Le se lebale go apara diaparo tša setšo tša gago gosasa go keteka meetlo ya rena mono Afrika Borwa!” Mna. Nkadimeng a bega.

“Naa ke dumeletšwe go apara pagne ya ka?” Oliver a botšiša.

Oliver o ile a tshwenyega ka ga diaparo tša Letšatši la Bohwa go fihla ka nako ya go robala.

Bošego bjoo Oliver a lora ka phaphoši ya gagwe ya borutelo ka Letšatši la Bohwa. Bana ka moka ba be ba apere diaparo tša bona tša setšo. Yena o be a lebelelega a sa swane le bona. O be a eme gare ga phaphoši mola yo mongwe le yo mongwe a mo šupašupa, gomme a mo sega.

“Ke eng seo?” Ithabeleng a segasega.

“Seo setšo ga se sa Afrika Borwa!” Tebelelo a goeletša.

“Oliver ga se wa mono gagaborena!” Mna. Nkadimeng a bega.

Toro ya Oliver e ile ya kgaotšwa ke tatagwe a mo šikinya ka boleta.

“Oliver, ke nako ya go ya sekolong!” Mna. Monareng a realo.

“Ga ke nyake go ya sekolong lehono,” Oliver a araba.

“Ke ka lebaka la eng, molato ke eng?” Mna. Monareng a botšiša.

“Lehono ke Letšatši la Bohwa kua sekolong. Mna. Nkadimeng o re boditše gore re apare se sengwe go keteka setšo sa gabo rena mono Afrika Borwa. Eupša ga ke na le setšo sa Afrika Borwa,” a realo.

“O ka no se be le setšo sa Afrika Borwa, eupša o na le setšo sa bohwa seo se kgethegilego.

Letšatši la Bohwa ke la go keteka
ga MaAfrika
Borwa ka moka
– gomme seo se
akaretša
bohwa bja
MaAfrika Borwa
a mangwe le a
mangwe!” Mna.
Monareng a realo
ka boleta. “Ema
mo!” a realo.

Tatago Oliver o ile a boa ka phaphošing a apere pagne ya kgale gomme a thuša Oliver go e apara. “Bjale o bonala o loketše go letša moropa wa gago wa Karyenda!” Mna. Monareng a realo.

Oliver o ile a bogela seaparo sa gagwe sa setšo sa Burundi seiponeng. Eupša myemyelo ya gagwe e ile ya tloga ka pela. “Go tla ba bjang ge yo mongwe a ka re ga ke swane le bona ka moaparo?” a tshwenyega.

“Gona o tla ba botša gore Afrika Borwa ke ya rena ka moka. O ikgantšha ka go ba MoAfrika Borwa wa go ba le bohwa bja Burundi!” Mna. Monareng a mo goeletša.

Oliver o ile a lealea ge a tsena ka phaphošing ya gagwe. O ile a itokišetša gore batho ba mo šupe ka menwana le go mo sega. O ile a boeletša seo tatagwe a mmoditšego sona ka hlogong: “Afrika Borwa ke ya rena ka moka. Ke ikgantšha ka go ba MoAfrika Borwa wa go ba le bohwa bja Burundi.”

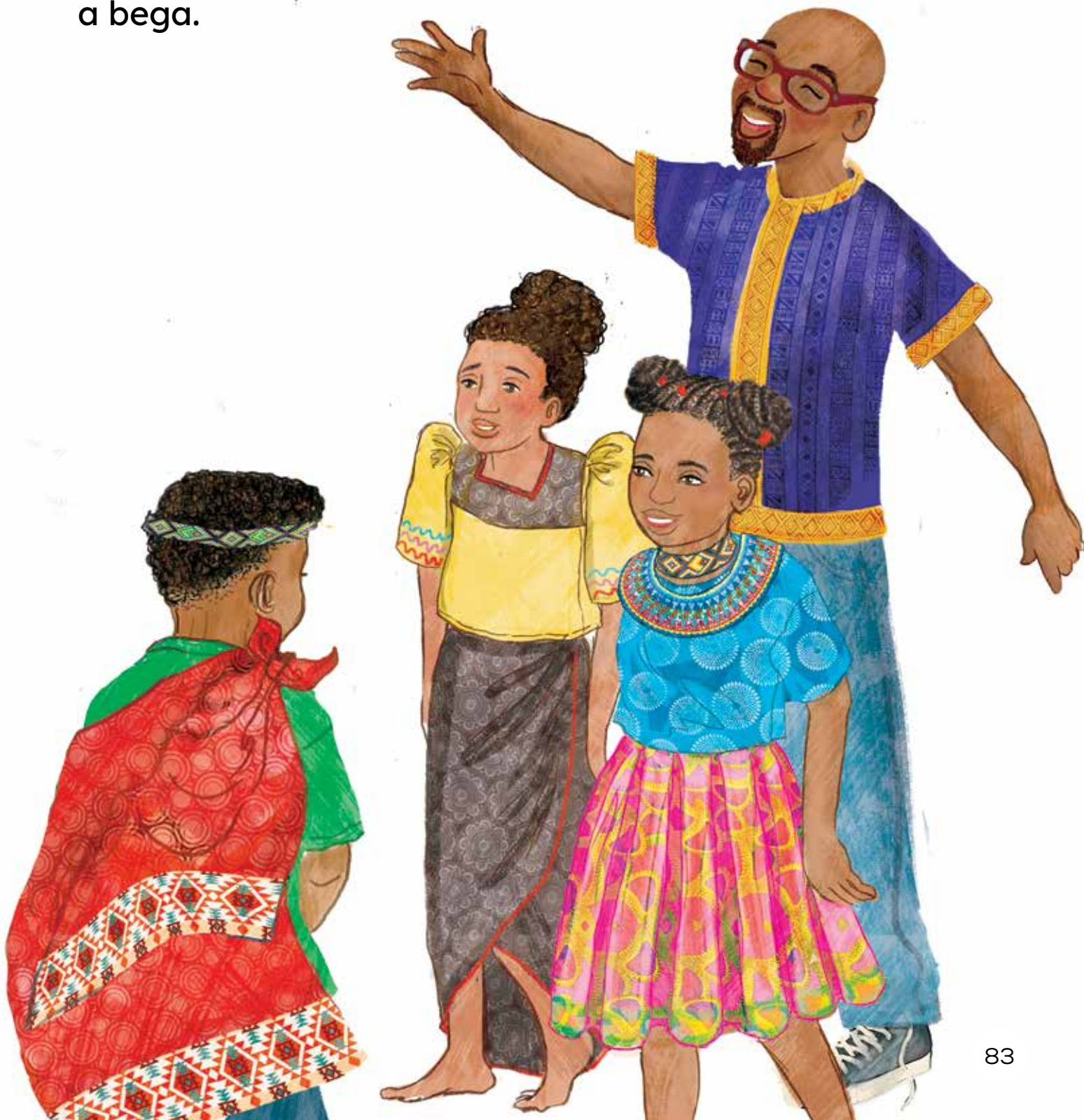

Ga go yo a ilego a re Oliver ga a swane le bona.

“Halala! Ke rata seaparo sa gago,” Ithabeleng a realo.

“Ke nyaka go ithuta ka bohwa bja geno!” Tebelelo a realo.

“Bohwa bja rena ka moka ke bja mo!” Mna. Nkadimeng a bega.

Go bala 1

Naa ba lapa labo Oliver ba tšwa kae?

Ba tšwa Burundi.

Naa ba lapa labo Oliver ba dula kae bjale?

Bjale ba dula mono Afrika Borwa.

Ke ka lebaka la eng Oliver a be a sa nyake go ya sekolong?

- Ke ka lebaka la gore o be a nagana gore Letšatši la Bohwa le ketekwa ke ditšo tšeo di itšego feela.
- Ke ka lebaka la gore o be a sa tsebe gore a ka apara se sengwe sa setšo sa segagabo sa Burundi.
- Ke ka lebaka la gore o be a ikwa eka ga a na le maswanedi.
- Ke ka lebaka la gore o be a tšhaba gore bana ba bangwe ba tla mo sega goba ba re ga se MoAfrika Borwa.

Go bala 2

Naa bohwa bja gabo Oliver ke bofe?

Bohwa bja gabo ke bja Burundi.

Naa go diregile eng torong ya Oliver?

Yo mongwe le yo mongwe o be a hlaba metlae ka yena/ Yo mongwe le yo mongwe o be a mo šupašupa a mo sega/ Morutiši wa gagwe o mmoditše gore ga a swanela go ba mo.

Ke ka lebaka la eng Oliver a apere pagne ya gagwe ge a eya sekolong?

- Ke ka lebaka la gore bohwa bja gabo ke bja Burundi ka fao o apere pagne ka Letšatši la Bohwa.
- Ke ka lebaka la gore morutiši wa gagwe o boditše barutwana gore ba apare se sengwe sa setšo sa gabo bona ka Letšatši la Bohwa.
- Ke ka lebaka la gore pagne ke seaparo sa setšo sa gabo.
- Ke ka lebaka la gore tatagwe o mo thušitše go kwešiša gore Letšatši la Bohwa ke la go keteka mehuta ya go fapafapana ya bohwa bja Afrika Borwa.
- Ke ka lebaka la gore o lemogile gore a ka kgona go ikgantšha ka boitsebišo bja gagwe le setšo sa gagwe sa bohwa le ge se sa tšwe mono Afrika Borwa.

KANEGELO YA 7

ATANG O ITHUTA GO FOLA MOYENG

Tabakgolo: Re ithuta dilo
tše diswa

Tshedimošo ya bokamorago

- Kanegelo ya dingwalwa tša boikgopolelo.
- E diragatšwa mo Afrika Borwa.
- E diragala matšatši a lehono.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana go kwešiša gore re ka ithuta dilo go tšwa go batho ba bangwe, le gore go ithuta mabokgoni a maswa a nyaka go itlwaetša le go se fele pelo.

Leano la Kwešišo: Dira dikakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tše mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go kwešiša dithalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Kamoo e thušago ka gona: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Go itheeletša ke mokgwa wa go dula ka go homola le go tsepelela monagano wa gago, gantši o lebeletše go hema ga gago, gore o go thuše go ikwa o iketlile le go ba le khutšo.
- Malapa a ka ba le meetlo, ditumelo goba mekgwa ya bophelo ya letšatši le letšatši ye e fapanego. Selo seo se bonagalago se sa tlwaelega go motho yo mongwe se ka ba karolo ya bophelo bjo bo tlwaelegilego bja lapa le lengwe
- Ge re leka go tsepelela selong se tee, gantši menagano ya rena e a šwalalana gomme e nagana ka dilo tše dingwe, tša go swana le sekolo, bagwera, dijo goba dilo tše re swanetšego go di dira. Se ke selo sa tlwaelo gomme se diregela batho ka moka!
- Bontši bja mabokgoni a maswa a bothata go ithuta. Batho gantši ba nyaka go itlwaetša kgafetšakgagfetša go fihlela ba kgotsofala goba go tšwelela.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
88, 2	“Naa ba dira eng?” Atang a ipotšiša.	Atang o makaditše ke tšeo Kapoors a di dirago ebile ke phetha ka gore ke la mathomo a bona motho a itheeditše.
90, 1	Mathapameng ao, ge Atang a fihla gae o ile a ya ka mafuri. O ile a dula fase. A fera seseka. A bolelela fase, “Hhhmmm.”	Atang o dira dilo ka moka tšeo a bonego batswadi ba Geeta ba di dira. Nka phetha ka gore o leka go itheeletša le yena. Mogongwe o nyaka tsela yeo a ka ikwago a na le khutšo moyeng.

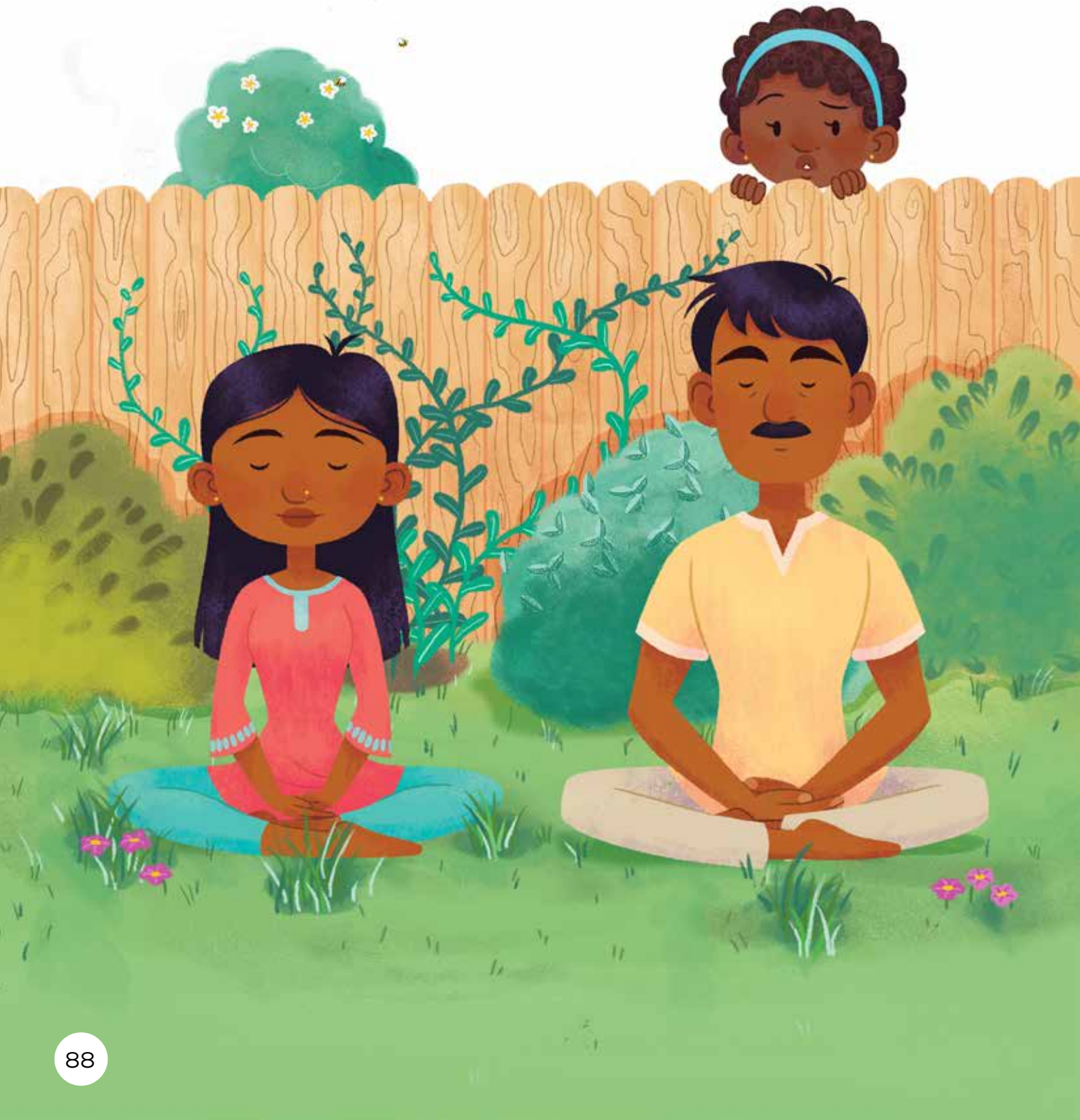
Atang o tsogile e sa le mesong. E be e sa le leswiswi ka ntlong. A tšea puku ya gagwe a tšwela ka ntle.

Atang o ile a dula fase gomme a thoma go bala.

O ile a kwa lešata la go se tlwaelege. A ema setulong
a ukamela ka legora. A bona Mna. le Moh. Ramathopa
ba dutše fase. Ba be ba bolelela fase.

“Naa ba dira eng?” Atang a ipotšiša.

Tšatšing leo kua sekolong, Atang a bona Geeta a eja dijo tša gagwe tša matena. “Ke bone batswadi ba gago ba dutše fase mesong ye,” Atang a realo.

“Ga se selo sa go makatša!” Geeta a realo. “E no ba go fodiša moya!”

“Naa go fodiša moya ke eng?” Atang a botšiša.

“O fodiša moya gore o iketle le gore o fodiše hlogo ya gago,” Geeta a fetola.

Mathapameng ao, ge Atang a fihla gae o ile a ya ka mafuri. O ile a dula fase. A fera seseka. A bolelela fase, “Hhhmmm”.

O ikwa a se a fole moyeng. “Naa go dirwa bjang?” Atang a ipotšiša.

Letšatši leo le latelago, Atang a hwetša Geeta. “Ke lekile go fodiša moya,” Atang a realo. Eupša ga e šome! Ga se ka ikwa ke fola moyeng.”

Geeta o ile a hwa ka disego. “O e dirile ka tsela yeo e fošagetšego!”

“Naa O nyaka go reng?” Atang a botšiša, sefahlego sa gagwe se e kwa go fiša. “O tseba bjang?”

Dithama tša Geeta di ile tša fetoga tše di khubedu. “Mmm, ke go bone, ka legora.”

Atang le Geeta ba ile ba thoma go sega. “Etle gagešo ka morago ga sekolo,” gwa realo Geeta. “Ke na le nnete ya gore tate o tla go bontšha gore o dire eng.”

Ge sekolo se etšwa, Atang o ile a bea mokotlana wa sekolo gae. A ya go baagišani. A kokota lebating la ba ga Ramathopa.

Geeta o ile a bula lebatl. “Agee, dumela Atang!” Geeta a dumediša. “Tsenang. Ke boditše tate gore o etla.”

Mna. Ramathopa o be a dutše tafoleng ka moraleng, a bala kuranta. “Atang!” a realo, sefahlego sa gagwe se myemyela. “Ke kwa bare o nyaka go ithuta go fodiša moya! O hlalefile mosetsana!”

Mna. Ramathopa a bea kuranta ya gagwe fase.
“Etla,” a realo, a šupa Atang. “Le wena etla,” Mna.
Ramathopa a realo go Geeta. Basetšana ba mo šala
morago ba ya ka mafuri.

Mna. Ramathopa o ile a bontšha Atang mokgwa wa
go dula. Geeta a thuša Atang go bea matsogo mo go
swanetšego. Ba ile ba bontšha Atang mokgwa wa go
hema ka go nanya, nako ye teletšana. “Lebala tšohle,”
gwa realo Geeta. “Budulala o nagane ka go hema.”

Ba ile ba dula mmogo sebaka se setelele.

Atang o ile a leka go nagana ka go goga moya, eupša a tlelwa ke dilo tše ntši monaganong. A nagana ka mošomo wa gae thuto ya Dipalo. A nagana ka mkgwa wo a bego a swerwe ke tlala. A nagana ka dijo tša go lalela tšeo mmagwe a bego a tlo di apea.

“Naa o fola moyeng?” Mna. Ramathopa a botšiša Atang.

“Mmm, ga ke tsebe gore nka kgona go dira se!” Atang a araba. “Ke be ke sa kgone go nagana ka mohemo wa ka.”

“Go nyaka gore o itlwaetše,” Geeta a realo. “Etle gape gosasa ge o nyaka! Re ka itlwaetša mmogo!”

O ile a dira seo.

Go bala 1

Naa baagišani ba Atang ke bomang?

Ba ga Ramathopa, Geeta le batswadi ba gagwe.

Naa Atang o be a nyaka go ithuta go dira eng?

O be a nyaka go ithuta go fodiša moya.

Naa o swanetše go dira eng go fodiša moya?

O swanetše go dula gabotse. O swanetše go bea matsogo lefelong la maleba. O swanetše go hema ka go nanya, lebaka le le teletšana. O swanetše go budulala gomme o nagane feela ka go hema ga gagwe.

Ke ka lebaka la eng Atang a ile ka ga Ramathopa?

- Ke ka lebaka la gore o nyaka go ithuta go fodiša moya.
- Ke ka lebaka la gore Geeta o mmoditše gore a ka tla a ithuta go fodiša moya.
- Ke ka lebaka la gore o tloga a nyaka tsela ya go fola moyeng.

Go bala 2

Naa Atang o bone eng ge a hlola ka legora?

O bone ba ga Ramathopa (batswadi ba Geeta) ba fodiša moya ka mafuri.

Naa Geeta o bone eng ge a hlola ka legora?

O bone Atang a leka go fodiša moya.

Naa Atang o ile a ikwa bjang ge a hwetša gore Geeta o mmone?

- O swanetše go ba a ile a nyama.
- O swanetše go ba a ile a makala.

Ke ka lebaka la eng Atang a nyaka go itlwaetša go fodiša moya?

- Ke ka lebaka la gore go fodiša moya go nyaka go itlwaetša.
- Ke ka lebaka la gore o tloga a nyaka go ithuta go fodiša moya.
- Ke ka lebaka la gore o sa ithuta. Go fodiša moya go bothata.
- Ke ka lebaka la gore ge a leka, ga a ikwe a fodile moyeng.
- Ke ka lebaka la gore o nyaka go itlwaetša mo go lekanego gore a kgone go ikwa a fodile moyeng.

KANEGELO YA 8 NAA KATHERINE JOHNSON KE MANG?

Tabakgolo: Re ithuta dilo
tše diswa

Tshedimošo ya bokamorago

- Sengwalwa se ke kanegelo ya mmakgonthe le ya boikgopolelo.
- E diragatšwa Amerika.
- E diragala matšatšing a lehono, ka baanegwa ba go ahlalahla ditiragalo tše di diregilego kgale.
- Kanegelo ye e tla thuša barutwana go kwešiša gore re ka ithuta dilo tše diswa go tšwa bathong ba bangwe, dipukung le go ithuta mabapi le batho ba bohlokwa go tšwa historing. E bontšha kamoo thuto le go ithuta di ka thušago batho go rarolla mathata le go fihlelela dilo tše dikgolo.

Leano la Kwešišo: Dira kakanyo

- Seo e lego sona: Go phopholetša dilo tše mongwadi a sa di hlalošego thwii, a šomiša mehlala kanegelong.
- Ke ka lebaka la eng re e šomiša: Go kwešiša dithalošo tše di tseneletšego le melaetša ye e utilwego.
- Kamoo e thušago ka gona: Go go thuša go fihlelela diphetho ge o bala, le go kwešiša kanegelo le baanegwa bokaone.

Dintlha tše o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Setsebi sa mmetse ke motho yoo a šomago ka dinomoro, dipaterone le go hlakantšha go rarolla mathata. Naa o be o tseba gore mmetse o šomišwa go tlhama meago, go kamaka tša boso le go beakanya tša lefaufau.
- Ka ngwaga wa 1969, batho ba fofetše ngweding ka sefofane sa lefaufau gomme ba ya ba tsorama boemong bja lona e le lekga la mathomo. Boramahlale, diintšinare le ditsebi tša mmetse ba ile ba kopanya dihlogo go dira se gore se atlege.
- NASA ke mokgatlo wa tša lefaufau wa United States. NASA e rulaganya le go sepetša thomo ya tša lefaufau, go akaretšwa go romela babaladinaledi lefaufaung go ya ngweding.
- Kgethologanyo ke mokgwa woo batho ba swarwago ka gona wa go se loke ka lebaka la seo ba ka se kego ba se fetša, bjalo ka morafo, bong, leleme goba go se itekanele. Kgethologanyo e ka thibela batho gore ba se hwetše dibaka tša go swana le tša ba bangwe.

Go šomiša mokgwa wo:

Letlakala le temana	Go bala	Bolela
103, 1	“Katherine o ile a thoma go tsena sekolo seo se phagamego a sa na le mengwaga ye 10. Nagana ge o be o swanetše go thoma sekolo seo se phagamego!” Mna Kapoor a realo. “O thomile yunibesithi a sa na le mengwaga ye 14! O be a kgona thuto ya Dipalo kudu moo diprofesa di bego di mo hlamela dithutwana tše diswa, tše di kgethegilego e le tša gagwe feela.”	Naa re tseba ka eng gore Katherine o be a kgona kudu? Oo! Nka phetha ka gore o be a kgona kudu ka gore o thomile sekolo se se phagamego e sa le yo monnyane kudu le ka gobane o be a swanetše go ba le thuto ya gagwe ye e kgethegilego yunibesithing.
104, 1	Geeta o lekile go nagana go ya sekolong seo se phagamego go ena le go ya Mphatong wa 4. O ile a nagana a dutše tesekeng ye kgolo ya godimo le bana ba bagolwane ba sekolo seo se phagamego. “Ga ke nagane gore ke šetše ke loketše go ya sekolong seo se phagamego!” a realo.	Ke a ipotšiša gore ke ka lebaka la eng Geeta a be a ipona a šetše a le sekolong se se phagamego?Oo! Nka phetha ka gore o swanetše go ba e le wa ngwaga o tee le Katherine ge a be a thoma sekolo se se phagamego.O leka go nagana gore gabotse go ka ba go bile bjang.

Bošego bjo bongwe bjo borutho, Geeta le tatagwe ba ile ba dula ka mafuri, gomme ba lebelela godimo ba bona ngwedi wa go tlala wa go phadima.

“Ke nyaka go ya ngweding ka tšatši le lengwe! Ke nyaka go phaphamala ka ntle ga maatlakgogedi!” Geeta a realo ka go lora.

“Ga ke rate go nagana ka wena o thunya ka gare ga sephatšamaru!” Mna. Kapoor a sega. “Mohlomongwe o swanetše go swana le Katherine Johnson.”

“Katherine Johnson ke mang?” Geeta a botšiša.

“E be e le setsebi se bohlale sa mmetse. Ga se a ya ngweding, eupša ga go yo a bego a ka kgona go ya ngweding ntle le yena,” Mna. Kapoor a hlaloša.

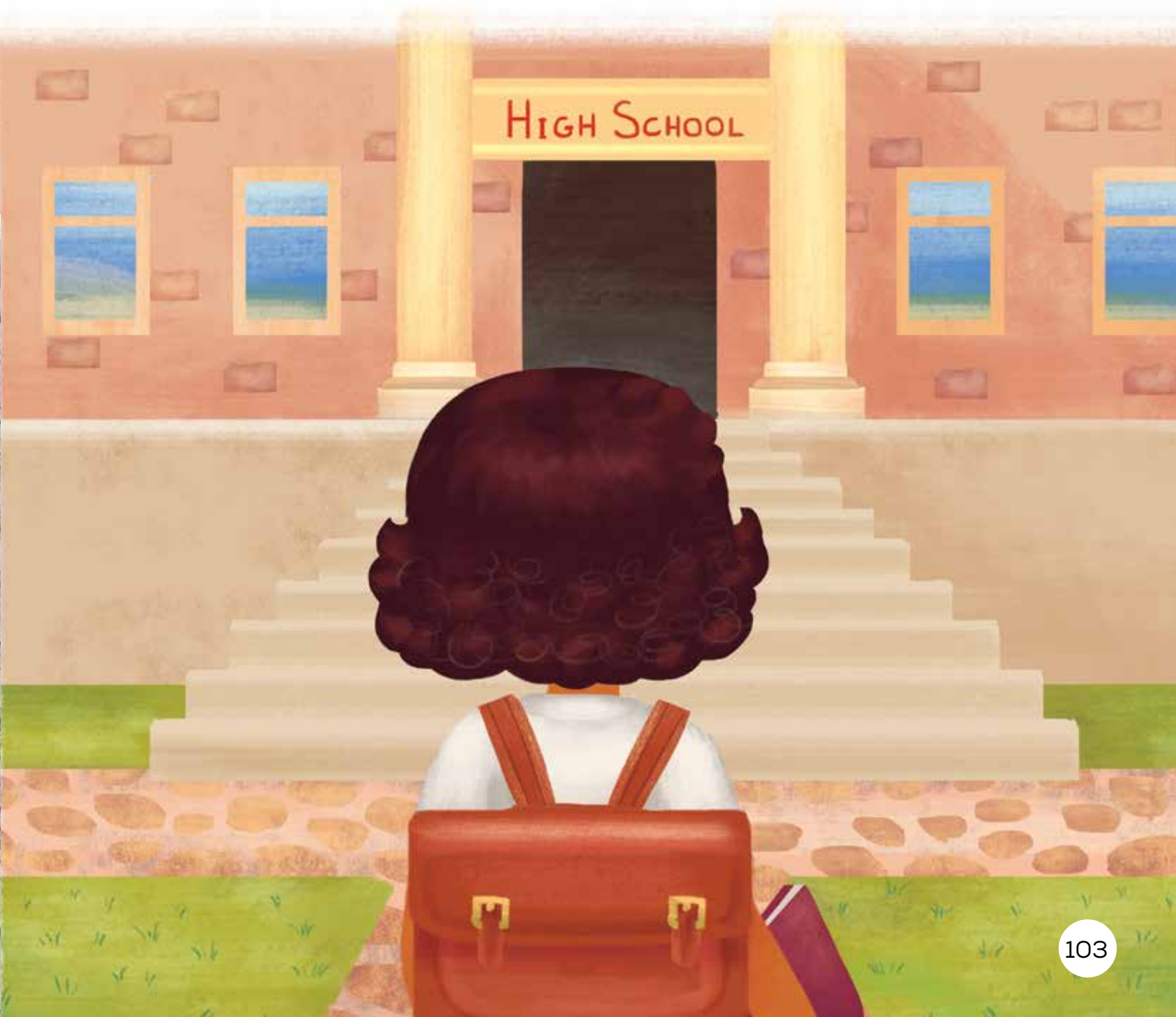

“Ke badile gore Katherine yo monnyane o be a bala se sengwe le se sengwe,” Mna. Kapoor a botša Geeta. “O be a bala dibjana ka rakeng ya ka moraleng. O be a bala dikgato tšeo a bego a di tšea ge a eya sekolong. Ebile o be a leka go bala dinaledi lefaufaung!”

Geeta o ile a lebelela dinaledi tšohle lefaufaung gomme a thoma go di bala. Karolwaneng ye nnyane ya lefaufau, o be a bala dinaledi tše 100. “Go bala dinaledi tša lefaufau ka moka go swanetše go ba go mo tšere go ya go ile!” Geeta a sega.

“Katherine o thomile go tsena sekolo seo se phagamego a na le mengwaga ye 10. Nagana ge o be o swanetše go thoma sekolo seo se phagamego!” Mna. Kapoor a realo. “O thomile yunibesithi a na le mengwaga ye 14! O be a kgona thuto ya Dipalo kudu moo diprofesa di bego di mo hlamela dithutwana tše diswa, tše di kgethegilego e le tša gagwe feela.”

Geeta o lekile go nagana go ya sekolong seo se phagamego go ena le go ya Mphatong wa 4. O ile a nagana a dutše tsekeng ye kgolo ya godimo le bana ba bagolwane ba sekolo seo se phagamego. “Ga ke nagane gore ke šetše ke loketše go ya sekolong seo se phagamego!” a realo.

“Katherine o be a nyaka go ba setsebi sa mmetse sa nyakišišo. O be a le bohlale ebile a hlahlilwe gabotse. Ge a aloga yunibesithing, go be go le boima go basadi, kudu basadi ba bathobaso, go hwetša mohuta woo wa mošomo ka lebaka la kgethollo yeo ba bego ba lebane le yona,” Mna. Kapoor a realo.

“Naa kgethollo ke eng?” Geeta a botšiša tatagwe.

“Gabotse, kgethollo ke ge batho ba swarwa ka go se loke ka lebaka la se sengwe seo ba ka se kgonego go se fetoša – go swana le morafe wa bona goba bong. Katherine o be a swarwa moo nkego ga se a hlalefa go swana le ba bangwe ka lebaka la mmala wa gagwe le bong.”

O ile a nagana ka nako yeo Malcolm a ilego a mo kwera ka gore a ka se tsoge a kgonne dipalo bjalo ka yena ka gore ke mosetsana. “Kgethollo e kwala e na le bobe,” a realo, “ebile ga se nnete – ka mehla ke hwetša meputso ye mekaone ka mošomo wa gae wa dipalo go feta Malcolm!”

“Nagana feela ge Malcolm a lekile go tšea mošomo wa gago wa gae wa dipalo a ngwala leina la gagwe go wona!” Mna. Kapoor a tšwela pele. “Ge Katherine a thoma go šomela NASA, e lego mokgatlo wa tša lefaufau, maikarabelo a gagwe e be e le go ngwala dipego ka mošomo wa gagwe. Banna bao a bego a ba šomela ba be ba sa mo dumelele go ngwala leina la gagwe dipegong tšeo. Banna ba be ba tumišwa ka mošomo wa gagwe. Gape o be a sa dumelelwe go ya dikopanong le banna bao a bego a šoma le bona. Katherine o ile a swanela ke go botša batho gantši gore o be a na le tokelo. Mafelelong o ile a hwetša tumelelo ya gore leina la gagwe le ngwalwe dipegong, a ba a akaretšwa ge go iwa dikopanong.

Geeta o ile a nagana Malcolm a utswa mošomo wa gagwe wa gae gomme a ngwala leina la gagwe go ona. O ile a nagana morutiši wa bona, Mna. Payi, a tumiša Malcolm ka mošomo wo mobotse wa gagwe. “ge nkabe ke le Katherine ke be ke tla nyaka go... goelela!” Geeta a realo.

“Le ge go be go na le mapheko ao, Katherine e be e le yo mongwe wa batho ba bohlale kudu kua NASA. O thušitše go hlakanya mokgwa wa go romela motho wa mathomo sebakabakeng. O thušitše go beakanya tsela ya go fofela Ngweding la mathomo, le maeto ao a latelago a go fofela lefaufaung. Ge a se no rola modiro, Katherine o boletše kudu ka ga bohlokwa bja thuto ya Mmetse go bana ka moka,” Mna. Kapoor a realo. “Ka fao, ke nagana gore o be a ka rata gore le wena o ithute Mmetse go ena le gore o ye ngweding!” Mna. Kapoor a sega.

“Ke nako ya go robala!” a realo. Geeta o ile a lebelela ngwedi godimo gape. O ile a akanya Katherine Johnson a hlakanya bonabo bja tsela ya go ya moo. Ke moka, a latela tatagwe ge a eya ka ngwakong.

Go bala 1

Naa Katherine Johnson e be e le mang?

Katherine Johnson e be e le setsebi sa Mmetse sa go tuma yo a bego a šomela NASA.

Naa Katherine o be a na le mengwaga ye mekae ge a thoma go tsena sekolo seo se phagamego?

O be a sa na le mengwaga e 10 ge a thoma go tsena sekolo seo se phagamego.

Naa Katherine Johnson o ile a lebana bjang le kgethollo?

- Go be go le bothata go yena go hwetša mošomo le ge a be a hlalefile ebile a hlahlilwe gabotse.
- O be a swerwe eke ga se a hlalefa bjalo ka batho ba bangwe ka gore e be e le mosadi wa mothomoso.
- Banna ba NASA ba be ba leka go tšea tumišo ya dipego tša gagwe. O be a sa dumelelwa go ngwala leina la gagwe dipegong tša gagwe.
- O be a sa dumelelwa go ya dikopanong le banna bao a šomago le bona.

Go bala 2

Naa Mna. Kapoor o nyaka Geeta a swana le mang?

O nyaka Geeta a swana le Katherine Johnson.

Naa Geeta o be a kgethollwa ke mang?

Malcolm o be a kgetholla Geeta.

Ke ka lebaka la eng tatago Geeta a ile a šišinya gore a swane le Katherine Johnson?

- Ka lebaka la gore ga a nyake Geeta a fofela ngweding ka sephatšamaru – o be a kgetha gore a a ithute mmetse.
- Mohlomongwe ke ka lebaka la gore o be a nagana gore Katherine Johnson ke motho wa go kgahliša.
- Mohlomongwe ke ka lebaka la gore o be a nyaka gore Geeta a lwantšhane le kgethollo bjalo ka moo Katherine Johnson a dirilego ka gona.

